

Cultuurbeleid provincie Groningen

Onderzoek naar musea, podiumkunsten en festivals

25 september 2008

Noordelijke
Rekenkamer

Brief van de Noordelijke Rekenkamer

Assen, 25 september 2008

Geachte leden der Provinciale Staten van Groningen,

Hierbij bieden wij het door ons op 11 september vastgestelde rapport 'Cultuurbeleid provincie Groningen' aan.

Noordelijke Rekenkamer

mr. G.B. Nijhuis
voorzitter

mr. C. Pietjouw
Secretaris

Cultuurbeleid provincie Groningen

Onderzoek naar musea, podiumkunsten en festivals

1	Onderwerp en context	7
1.1	Aanleiding	7
1.2	Probleemstelling	7
1.3	Afbakening, doelstelling en aanpak	7
1.4	Context: het culturele klimaat in het Noorden	8
2	Culturele ambities & doelstellingen	15
2.1	Inleiding	15
2.2	Culturele ambities en doelstellingen	15
2.3	Financiële verdeling cultuurgelden	18
3	Subsidieverlening en -vaststelling	21
3.1	Inleiding	21
3.2	Subsidieproces	21
3.3	Kwaliteitsbeoordeling culturele activiteiten	23
3.4	Informatieverplichtingen	25
4	Culturele activiteiten en opbrengsten	27
4.1	Inleiding	27
4.2	Activiteiten en resultaten culturele instellingen	27
4.3	Maatschappelijke effecten	28
4.4	Bijdrage culturele activiteiten aan cultuurbeleid	30
5	Conclusies en aanbevelingen	31
6	Bestuurlijke reactie en nawoord Rekenkamer	33
6.1	Reactie GS Groningen	33
	Nawoord Rekenkamer	37
Bijlage 1	Culturele instellingen en financiële middelen	39
1.1	Overzicht onderzochte instellingen en activiteiten	39
1.2	Verdeling financiële middelen per culturele instelling	41
Bijlage 2	Culturele opbrengsten	45
2.1	Museum stad Appingedam	45
2.2	Stichting museum Menkemaborg	46
2.3	Groninger museum	47
2.4	Familiefietstheatertocht Leek	49
2.5	Theater De Citadel	49
2.6	Stichting Tryater	50
2.7	Jongerenfestival Cultshot	51
2.8	Stichting Jungle Warriors	52
2.9	Stichting Noorderzon	53
2.10	Stichting Noorderslag	54
2.11	Stichting Fotomanifestatie Noorderlicht	54
Bijlage 3	Subsidieverlening en -vaststelling	57

Bijlage 4	Verantwoording van het onderzoek	65
4.1	onderzoeksaanpak en normenkader	65
4.2	literatuurlijst en interviews	66

1 Onderwerp en context

1.1 Aanleiding

In haar onderzoeksprogramma 2007-2008 heeft de Rekenkamer dit onderzoek op het gebied van cultuur¹ opgenomen. De keuze voor het onderwerp cultuur vloeit voort uit de onderzoekstrategie van de Noordelijke Rekenkamer, die erop is gericht onderzoek te doen naar (maatschappelijke) voorzieningen die van (groot) belang zijn en waarvoor de provincies aanspreekbaar zijn op hun verantwoordelijkheid voor het resultaat.

De Rekenkamer heeft met dit onderzoek het culturele beleid van de provincie en activiteiten² van musea, podiumkunsten en festivals in beeld gebracht. De Rekenkamer heeft onderzocht wat deze culturele activiteiten bijdragen aan de realisatie van het provinciaal cultuurbeleid en welke rechtstreekse gevolgen en maatschappelijke (neven)effecten deze activiteiten opleveren.

1.2 Probleemstelling

De probleemstelling van dit onderzoek naar cultuur luidt als volgt: *“Wat leveren provinciaal gesubsidieerde culturele activiteiten op en in hoeverre leveren deze een bijdrage aan doelstellingen en ambities van de provincie?”*

1.3 Afbakening, doelstelling en aanpak

Het onderzoek beperkt zich tot de deelgebieden musea, podiumkunsten en festivals. De Rekenkamer heeft ervoor gekozen om de deelgebieden media, archeologie, monumentenbeheer, bibliotheken, beeldende kunst, archieven en cultuurbereik niet te onderzoeken. De reden hiervoor is dat de beleidsvrijheid van de provincie om (aanvullende) eigen keuzes te maken op deze deelgebieden beperkt(er) is. Amateurkunst is niet betrokken in het onderzoek omdat een aantal grote steunfunctie-instellingen hierin een belangrijke rol speelt³. Onderzoek op het gebied van amateurkunst komt daarmee al snel op het terrein van het functioneren van deze instellingen. Afbakening in de tijd betekent dat alleen de culturele activiteiten zijn onderzocht die in 2006 zijn uitgevoerd.

- 1 Het eerste deel van het onderzoek naar cultuur, een quick-scan naar noordelijke cultuursubsidies heeft de Rekenkamer op 15 november 2007 gepubliceerd. In deze quick-scan heeft de vraag centraal gestaan of er sprake is van een doelmatige subsidieverstrekking aan instellingen die zijn opgenomen in het Noordelijk Cultuurconvenant. De Rekenkamer constateert dat de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de noordelijke provincies hebben geleid tot doelmatige keuzes. Die gezamenlijke inzet om het noordelijk cultureel klimaat te versterken ziet de Rekenkamer echter nog te weinig terug in de uitvoeringspraktijk.
- 2 In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van de culturele instellingen en activiteiten die de Rekenkamer in haar onderzoek heeft betrokken.
- 3 Bijvoorbeeld in Drenthe (K&C, 1,3 miljoen subsidie per jaar) en Fryslân (Keunstwurk, €1,6 miljoen subsidie per jaar) gaat meer dan 90% van de financiële middelen voor amateurkunst naar deze instellingen.

De reden hiervoor is dat de Rekenkamer verwachtte dat de provincie de subsidies voor deze culturele activiteiten voor dat jaar definitief heeft vastgesteld waardoor er volledige (dossier)informatie beschikbaar is.

De Rekenkamer heeft ervoor gekozen om dit onderzoek uit te voeren in de eerste helft van 2008 omdat de provincie Groningen voor de periode 2009-2012 nieuw cultuurbeleid opstelt. De uitkomsten van dit onderzoek kunnen Provinciale Staten voorzien van informatie bij het maken van keuzes voor de vormgeving van een doeltreffende en doelmatige uitvoering van dit (nieuwe) cultuurbeleid.

De voor het onderzoek benodigde informatie is verkregen door middel van uitvoerig dossieronderzoek en interviews⁴ met de betrokken culturele instellingen, provinciale kunstadviescommissies en marketinginstellingen.

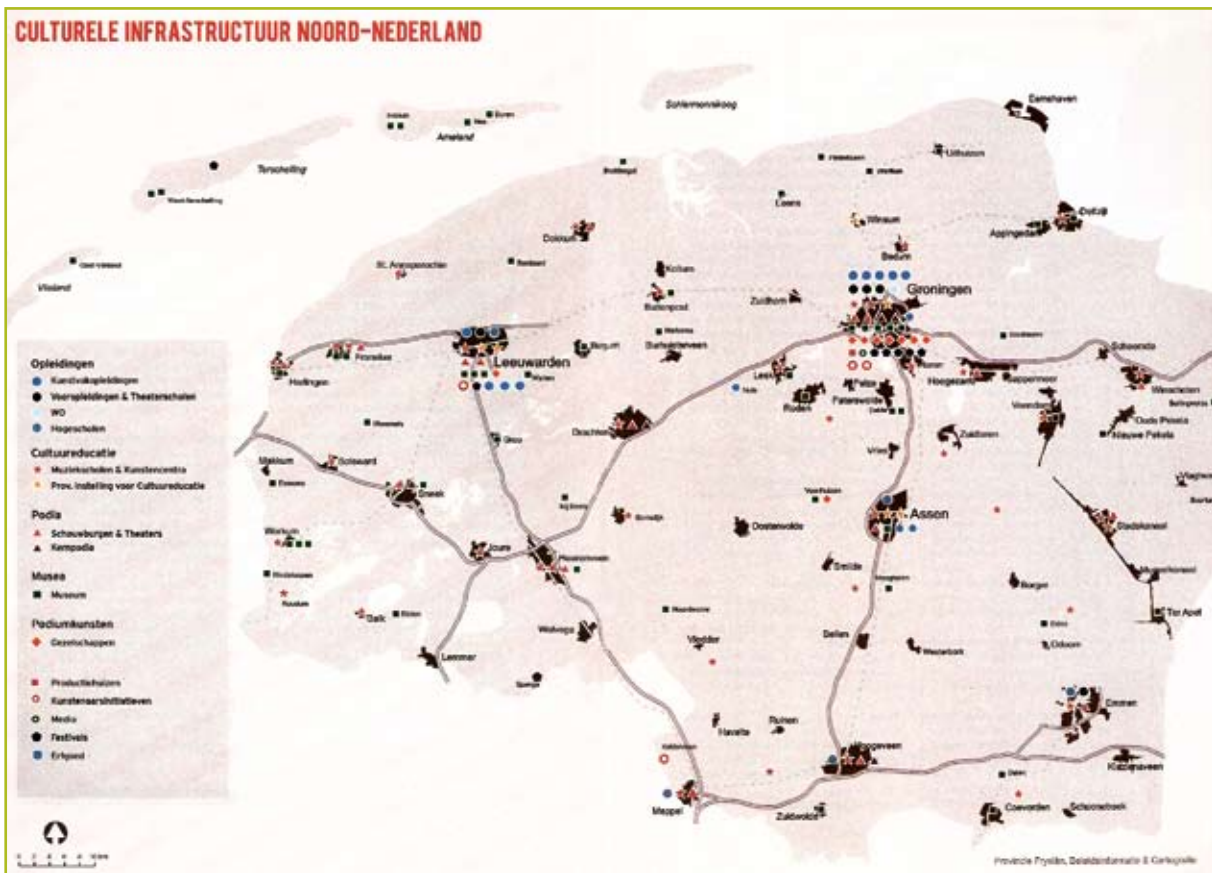
1.4 Context: het culturele klimaat in het Noorden

Deze paragraaf beschrijft de culturele infrastructuur in het Noorden. De gegevens die gebruikt zijn om het culturele klimaat in het Noorden in beeld te brengen zijn afkomstig van de drie noordelijke provincies⁵, IPO⁶, CBS⁷, de Atlas voor gemeenten⁸ en de LAgroun⁹. Een beschrijving van het culturele klimaat in 2006 is opgenomen om de maatschappelijk 'omgeving' van het cultuurbeleid te duiden.

Onderzoek noordelijke provincies

Voor het opstellen van de gezamenlijke cultuurvisie Noord-Nederland 2009-2012 'Grenzen overschrijden' hebben de noordelijke provincies de culturele infrastructuur in het Noorden in beeld gebracht. Figuur 1 geeft deze culturele infrastructuur weer¹⁰.

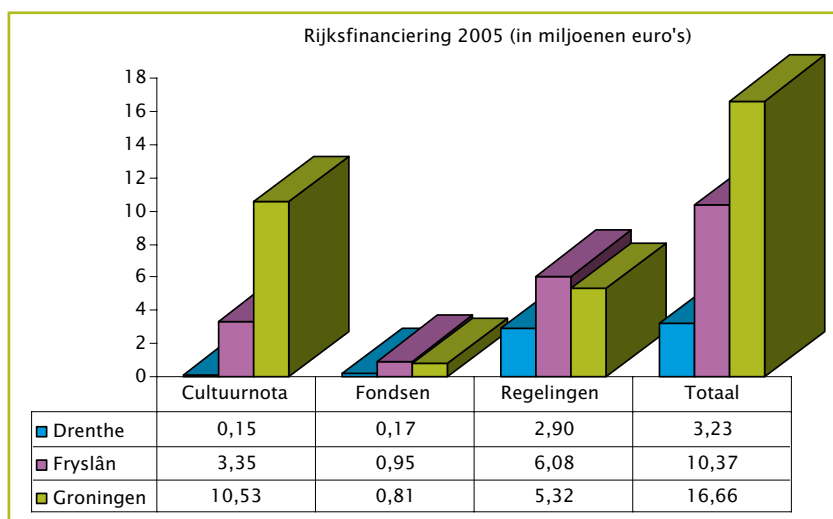
-
- 4 In bijlage 2 is het overzicht opgenomen van de culturele instellingen en organisaties waarmee de Rekenkamer interviews heeft gehouden.
 - 5 Cultuurvisie Noord-Nederland 2009-2012 'Grenzen overschrijden' pagina 17 en verder.
 - 6 De provincies: kijk zo zit dat, de culturele infrastructuur op regionale schaal in kaart gebracht, C. van Deijck-Hofmeester, W.J. Raijmakers, E. van Deijck in opdracht van het IPO.
 - 7 Dit betreft de meest recente en voorlopige cijfers van het CBS voor het jaar 2005. Het beeld over 2005 wijkt niet af van cijfers over eerdere jaren.
 - 8 Atlas voor gemeenten 2007, Stichting Atlas voor gemeenten april 2007.
 - 9 Het nieuwe Fries Museum en haar bezoekersaantallen, LAgroun november 2004.
 - 10 Ten aanzien van de in figuur 1 opgenomen musea wordt opgemerkt dat alleen de geregistreerde musea zijn opgenomen, dat wil zeggen de musea opgenomen in het Museumregister. In maart 2007 waren er in Groningen 18, Fryslân 35 en in Drenthe 10 geregistreerde musea. De cijfers van het CBS zoals opgenomen in de tabellen 2 en 4 gaan uit van een ruimere definitie van het begrip 'musea'.

Bron: Cultuurvisie Noord-Nederland 2009-2012 'Grenzen overschrijden'.

Uit het onderzoek dat het IPO in 2007 heeft laten verrichten naar de culturele infrastructuur in Nederland blijkt dat van de drie noordelijke provincies in Groningen het meeste rijksgeld terecht komt en dat de rijksbijdrage per inwoner hier het hoogst is (namelijk € 29,- per inwoner, terwijl de bijdrage per inwoner in de provincie Fryslân € 16,10 bedraagt en per inwoner in de provincie Drenthe € 6,70). Ook uit het Noordelijk Cultuurconvenant 2005-2008 komt naar voren dat het meeste rijksgeld voor noordelijke cultuurinstellingen naar instellingen uit (de stad) Groningen gaat. Met name in de stad Groningen is een aantal cultuurinstellingen met landelijke betekenis gevestigd, zoals het Noord-Nederlands Orkest (€ 5,7 miljoen per jaar) en het Noord-Nederlands Toneel (€ 2,2 miljoen per jaar), die de meeste rijkssubsidie in Noord-Nederland ontvangen. Uit tabel 1 wordt ook duidelijk dat de rijkssteun aan Drenthe vooral voortkomt uit regelingen.

Tabel 1: Rijksfinanciering cultuur 2005¹¹

Bron: De provincies: kijk zo zit dat, de culturele infrastructuur op regionale schaal in kaart gebracht, C. van Deijck-Hofmeester, W.J. Rajmakers, E. van Deijck in opdracht van IPO, bewerkt door de Noordelijke Rekenkamer.

Cijfers CBS

Uit CBS-cijfers over 2005 (zie tabellen 2, 3 en 4) met betrekking tot het aanbod en het publieksbereik van podiumkunsten¹² en musea¹³ valt af te leiden dat, afgezet tegen het aantal inwoners in de provincie¹⁴, in Groningen het aanbod van podiumkunsten en musea boven het landelijk gemiddelde¹⁵ ligt. Het aanbod van podiumkunsten ligt in de provincies Fryslân en Drenthe onder het landelijk gemiddelde, het aanbod van musea daarentegen ligt in deze provincies boven het landelijk gemiddelde. Het publieksbereik van podiumkunsten en van musea ligt in de noordelijke provincies onder het landelijk gemiddelde. Uit tabel 2 komt naar voren dat het aantal musea in Drenthe lager is dan in de provincies Groningen en Fryslân. Het publieksbereik

11 Bij deze tabel tellen de rijen niet altijd op door afronding. Daarnaast wordt opgemerkt dat is uitgegaan van de vestigingsplaats van de culturele instellingen. Met name de stad Groningen is een vestigingsplaats van veel instellingen die ook elders culturele activiteiten uitvoeren.

12 Dit betreft de meest recente en voorlopige cijfers van het CBS voor het jaar 2005. Het beeld over 2005 wijkt niet af van cijfers over eerdere jaren. Het gaat hier om artistieke producties die voor een publiek worden opgevoerd, in de disciplines theater, muziek, dans en beweging, muziektheater, cabaret/kleinkunst, literatuur en overig. Voor een nadere specificatie van deze cijfers wordt verwezen naar www.cbs.nl

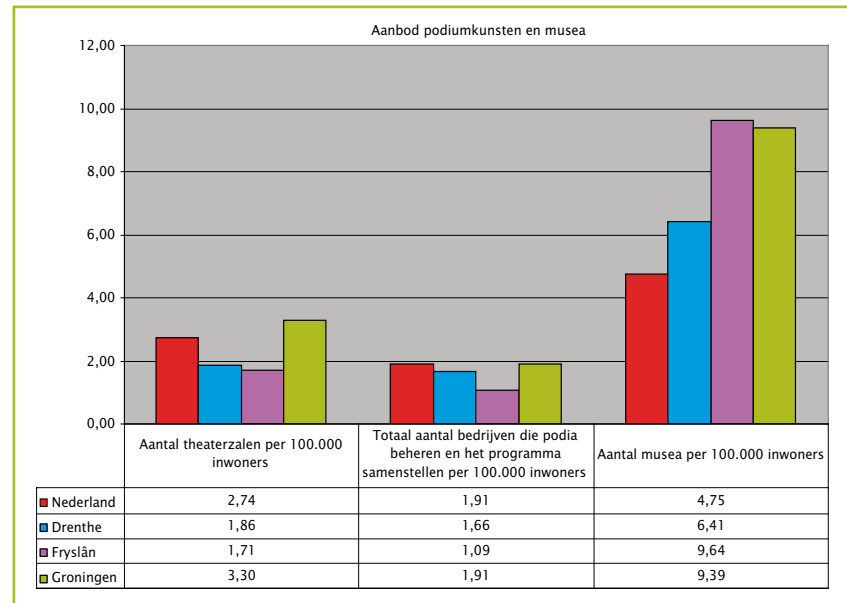
13 Het betreft voorlopige cijfers van het CBS voor het jaar 2005. Het beeld wijkt echter niet af van de cijfers over eerdere jaren. Een museum is een permanente instelling ten dienste van de samenleving en haar ontwikkeling, toegankelijk voor publiek, niet gericht op het maken van winst, die de materiële getuigenissen van de mens en zijn omgeving verwerft, behoudt, wetenschappelijk onderzoekt, presenteert en hierover informeert voor doeleinden van studie, educatie en genoegen. Vanaf 1997 zonder de tijdelijk gesloten musea.

14 Per 1 januari 2005 bedroeg het aantal inwoners in Drenthe 483.369, in Fryslân 642.977 en in Groningen 575.072. Het publieksbereik van de musea is berekend door het totaal aantal museumbezoeken te delen door het totaal aantal musea.

15 Het CBS hanteert een ruime definitie van het begrip 'voorstellingen' zodat hieronder ook festivals kunnen worden gevat.

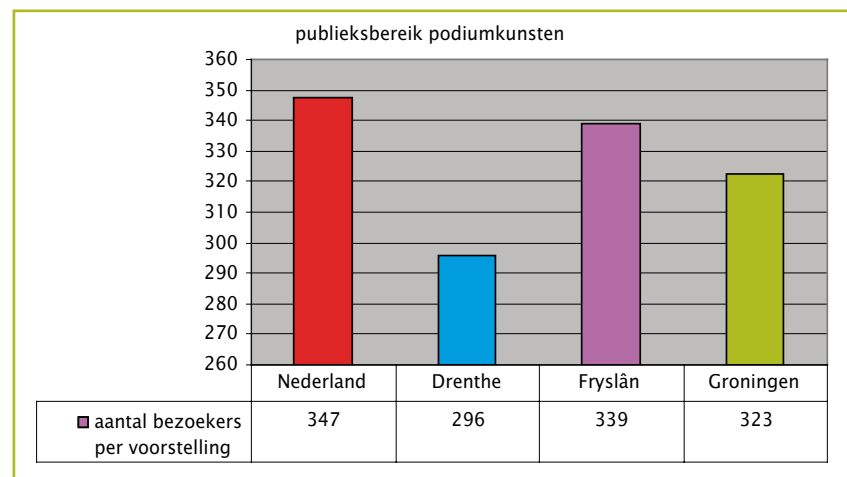
van musea is in verhouding tot het inwoneraantal in alle provincies ongeveer even hoog. Dat betekent dat een museum in Drenthe gemiddeld meer bezoekers trekt dan een museum in Fryslân of Groningen. Gemiddeld trekt een museum in Drenthe 17.581 bezoekers, in Fryslân 11.694 en in Groningen 11.334 bezoekers.

Tabel 2: Cijfers CBS 2005 aanbod podiumkunsten en musea

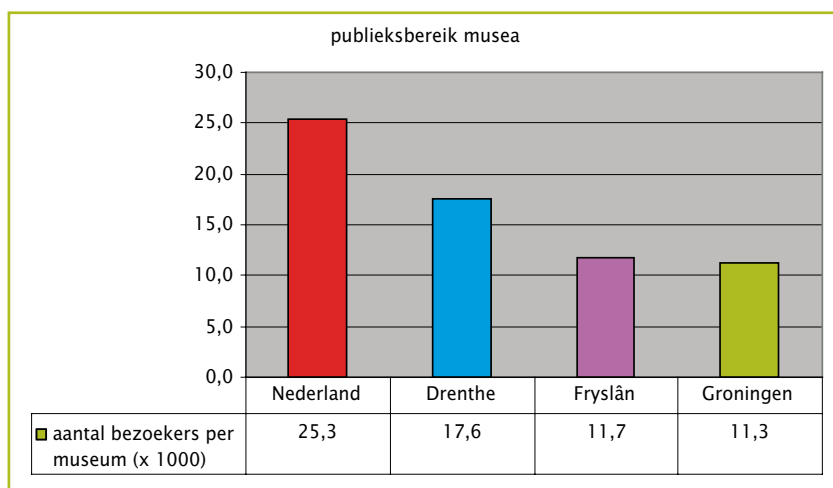
Bron: cijfers CBS aanbod podiumkunsten en musea 2005, bewerkt door de Noordelijke Rekenkamer.

Tabel 3: Cijfers CBS 2005 publieksbereik podiumkunsten

Bron: cijfers CBS publieksbereik podiumkunsten 2005, bewerkt door de Noordelijke Rekenkamer.

Tabel 4: Cijfers CBS 2005 publieksbereik musea

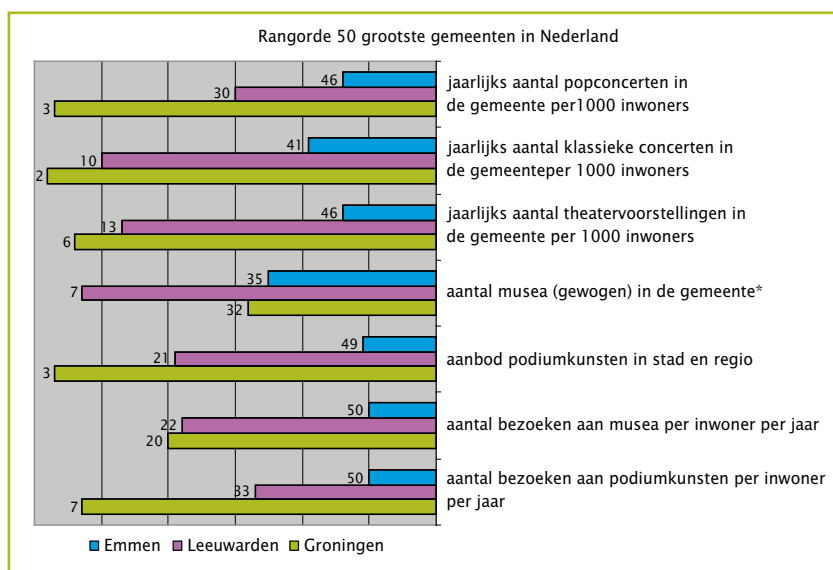

Bron: cijfers CBS publieksbereik musea 2005, bewerkt door de Noordelijke Rekenkamer.

De Atlas voor gemeenten

De Atlas voor gemeenten houdt jaarlijks cijfers bij over het aanbod en het bereik van cultuur in de 50 grootste gemeenten in Nederland. Het rapport heeft het karakter van een benchmark. Alle onderzochte steden worden op een groot aantal indicatoren tegen elkaar afgezet en gerangschikt waarbij de nummer 1 'de beste' is. De stad Groningen scoort ook hier voor wat betreft de podiumkunsten goed. Zo gaan er slechts in één gemeente (Amsterdam) gemiddeld meer bezoekers naar een klassiek concert en zijn er maar vijf gemeenten met een groter aanbod aan theatervoorstellingen per inwoner. Voor wat betreft musea zit de stad Groningen in de middenmoot. De stad Leeuwarden heeft relatief veel aanbod van musea (een 7e plaats) en podiumkunsten. Het museum- en theaterbezoek ligt in Leeuwarden niet op hetzelfde niveau (een 22^e respectievelijk 33^e plaats). De stad Emmen scoort op alle indicatoren met betrekking tot aanbod en bereik van cultuur laag (zie tabel 5). Emmen behoort tot de grote tien gemeenten die het slechtst scoren. Hierbij dient te worden aangetekend dat het de vraag is in hoeverre Emmen een met Groningen en Leeuwarden vergelijkbare culturele centrumfunctie vervult in de regio.

Tabel 5: Rangorde gemeente ten opzichte van 50 grootste gemeenten

Bron: Atlas voor gemeenten 2007, bewerkt door de Noordelijke Rekenkamer.

* Het gewogen aantal musea in de gemeente is gebaseerd op de data van de Nederlandse Museumvereniging. Om rekening te houden met verschillen in de omvang en het belang van de musea zijn wegingsfactoren aangebracht. De rijksmusea tellen het zwaarst mee, daarna de musea die aangesloten zijn bij de Stichting Museumkaart of de Nederlandse Museumvereniging. De overige musea hebben het minste gewicht.

Onderzoek LAgrouP

In 2004 heeft de LAgrouP onderzoek verricht waarin onder andere is gekeken naar bezoekersaantallen van de grotere provinciale musea in het Noorden. Voor de drie noordelijke provincies is gekeken naar het Fries museum, het Drents museum en het Groninger museum. Uit de cijfers valt op dat het Groninger museum relatief veel bezoekers trekt¹⁶. Het totale museumbezoek in de provincie Groningen wordt sterk bepaald door het bezoek aan het Groninger museum. Van het totaal aantal bezoekers aan musea in de provincie Groningen gaat 40% naar het Groninger museum, in de provincie Drenthe bezoekt 14% van alle museumbezoekers het Drents Museum en in de provincie Fryslân bezoekt 8% van alle museumbezoekers het Fries Museum.

De Rekenkamer constateert op basis van bovenstaand cijfermateriaal dat voor het Noorden de provincie Groningen, met name de stad Groningen, het culturele centrum is voor wat betreft de podiumkunsten. In de provincie Fryslân vervult de stad Leeuwarden

¹⁶ De LAgrouP berekent dat het Groninger Museum gemiddeld 250.000 bezoekers per jaar trekt. Uit het onderzoek door de Rekenkamer is gebleken dat het Groninger Museum in 2006 rond de 157.000 bezoekers heeft getrokken. De gemiddelde bezoekersaantallen van het Fries Museum en het Drents Museum stelt de LAgrouP vast op 60.000 respectievelijk 64.000 bezoekers per jaar. Uit het onderzoek door de Rekenkamer is gebleken dat het Fries Museum in 2006 circa 67.000 bezoekers heeft getrokken en het Drents Museum circa 87.000 bezoekers. De Rekenkamer merkt daarbij op dat deze bezoekersaantallen voor het Drents Museum door de tentoonstelling 'Go China' in 2008 aanzienlijk hoger zullen uitvallen.

een belangrijke rol in het aanbod van musea en podiumkunsten¹⁷. Bij de musea springt er niet direct een provincie of stad uit met een centrumfunctie. Het aanbod van musea ligt in de noordelijke provincies boven het landelijk gemiddelde, het publieksbereik van musea daarentegen ligt in de noordelijke provincies onder het landelijk gemiddelde.

17 Dit beeld stemt overeen met hetgeen de noordelijke provincies hierover opnemen in de gezamenlijke cultuurvisie 'Grenzen overschrijden', pagina 16.

2 Culturele ambities & doelstellingen

2.1 Inleiding

Na een beschrijving van de ambities en doelstellingen van de provincie Groningen op het gebied van cultuur, wordt ingegaan op de doelgerichtheid van het beleid. Het hoofdstuk sluit af met de financiële verdeling van de cultuurgelden.

2.2 Culturele ambities en doelstellingen

Omdat de Rekenkamer met dit onderzoek de vraag wil beantwoorden wat een aantal gerealiseerde culturele activiteiten bijdraagt aan het cultuurbeleid van de provincie Groningen, wordt in dit hoofdstuk het door de provincie Groningen vanaf 2006 ingezette cultuurbeleid beschreven. Deze beschrijving van het cultuurbeleid is een beschrijving op hoofdlijnen. De paragraaf start met een beschrijving van de gezamenlijke visie en ambities van de drie noordelijke provincies op het gebied van cultuur. Deze zijn immers leidend geweest voor het eigen cultuurbeleid van de provincie. De cultuurnota 'Stroomversnelling' kan gezien worden als een vertaling van die ambities.

Noordelijke Cultuurvisie 2005-2008 'Investeren in Ontwikkeling: het Noorden als laboratorium'

Het versterken van de culturele infrastructuur is het hoofdthema van de Noordelijke Cultuurvisie 2005-2008. Op basis van de uitkomsten van een gezamenlijke analyse van het culturele veld in het Noorden¹⁸, zijn de noordelijke provincies van mening dat investeren in de noordelijke culturele infrastructuur noodzakelijk is omdat het culturele klimaat afhankelijk is van enkele culturele instellingen en daarmee kwetsbaar is. In de noordelijke cultuurvisie staan de volgende uitgangspunten centraal:

- Het versterken van de culturele infrastructuur;
- Kracht door uitwisseling en samenwerking;
- Experiment en nieuwe initiatieven;
- Stimuleren van talentontwikkeling: inzet op productiehuizen en werkplaatsen¹⁹.

Noordelijk Cultuurconvenant

Deze noordelijke visie is het uitgangspunt voor het Noordelijk Cultuurconvenant 2005-2008 dat is overeengekomen tussen het Rijk (Ministerie van OCW) en de provincies Groningen, Drenthe en Fryslân en de gemeenten Groningen en Leeuwarden. Het Rijk onderschrijft in het convenant de ambitie van de noordelijke overheden die gericht is op verbetering van het productieklimaat door middel van extra ruimte voor nieuwe initiatieven en talentontwikkeling. In dit convenant

¹⁸ Dit betreft de analyse opgenomen in 'State of the art Noord-Nederland'.

¹⁹ Cultuurvisie Noord-Nederland 2009-2012 'Grenzen overschrijden', pagina 5.

is het gezamenlijk besluit van het Rijk en de noordelijke provincies vastgelegd om op instellingenniveau gericht in te zetten op versterking van het productieniveau²⁰.

Nota 'Stroomversnelling'

De provincie Groningen heeft haar cultuurbeleid voor de periode 2005-2008 vastgelegd in de nota 'Stroomversnelling'. Aan het beleid opgenomen in deze cultuurnota ligt een kwalitatieve analyse ten grondslag van de kunsten en het kunstenveld in de provincie Groningen. Deze analyse heeft de provincie op laten stellen door de Groninger adviesraden de GAC (podiumkunsten) en de PABK (beeldende kunsten)²¹. Daarbij is gebruik gemaakt van de gegevens van de subsidieverstrekking in de periode 2000 tot en met 2003. Evenals in de noordelijke visie staat in de provinciale cultuurnota de versterking van de autonome positie van cultuur centraal. Het cultuurbeleid van de provincie Groningen is opgedeeld in de programma's Cultuurbereik, Erfgoed en Kunsten. De maatschappelijke effecten die de provincie in 2015 wil bereiken met deze programma's zijn de uitgangspunten van de cultuurnota. Deze zijn vertaald in maatregelen en doelstellingen die in de planperiode (2005-2008) worden aangepakt.

Gewenste maatschappelijke effecten cultuurbeleid

De provincie Groningen benadrukt in de cultuurnota²² dat haar plannen conform het collegeprogramma bijdragen aan de versterking van de economische en sociale vitaliteit op het platteland. Cultuur is een belangrijke factor in het vestigingsklimaat van bedrijven. Daarnaast kan volgens de provincie cultuur de vitaliteit van het platteland vergroten door ondermeer het stimuleren van verschillende functies 'onder één dak'. Kunst en cultuur spelen een grote rol in de woonomgeving en in de beleving van het landschap. Cultuureducatie kan bijdragen aan een creatief arbeidspotentieel. Cultuur bepaalt het profiel en daarmee de aantrekkelijkheid van bezoekers aan Groningen. Ten slotte vormt het trots zijn op hun taal en cultuur de basis voor het gevoel van eigenwaarde en zelfvertrouwen van de burgers van Groningen.

Intrinsieke waarde cultuur staat voorop

De provincie benadrukt in haar cultuurnota dat de intrinsieke waarde van cultuur voorop staat. De provincie is van mening dat de gewenste economische en sociale spin-off alleen vanuit de autonome

20 De convenantafspraken zijn vastgelegd in het cultuurconvenant van 10 mei 2005. Voor de versterking van de productiefunctie worden extra rijksmiddelen rechtstreeks toegekend aan Oerol, Spanga, PeerGroup, Noorderlicht en Noorderzon. De noordelijke provincies stellen extra geld beschikbaar voor Tryater, Grand Theatre, KIK, Pavlov, Noord Nederlands Orkest en het Noordelijk Filmfestival.

21 Vanaf 1 januari 2006 zijn de werkzaamheden van deze adviescommissies overgenomen door de Kunstraad Groningen. Het doel van de Kunstraad is om een bijdrage te leveren aan het culturele klimaat in Groningen. Dit doet de Kunstraad door het verstrekken van advies en subsidies in de kunstensector. Tevens adviseert de Kunstraad de gemeente Groningen en de provincie Groningen over kunst- en cultuurbeleid. De adviesraden de GAC (podiumkunsten) en de PABK (beeldende kunsten) bestaan vanaf voornoemde datum niet meer.

22 'Stroomversnelling', cultuurnota-2005-2008, provincie Groningen, pagina 10.

ruimte voor de kunst kan worden bereikt. Pas wanneer cultuur een krachtige, autonome positie heeft verworven, kunnen bovenstaande maatschappelijke effecten bereikt worden.

Hoofdpijnen Nota 'Stroomversnelling'

In de cultuurnota kiest de provincie Groningen voor de onderstaande ontwikkelingslijnen van het cultuurbeleid:

- Programma 1: Bereik door verankering.

Versterken van de sociaal-culturele samenhang door in te zetten op laagdrempelige functies en initiatieven in de provincie, dichtbij en herkenbaar voor Groningers;

- Programma 2: Identiteit door ontwikkeling;

Versterken van de regionale identiteit door in te zetten op instandhouding en presentatie van de taal en cultuur in Groningen;

- Programma 3: Profiel door dynamiek;

Versterken van de dynamiek in de Groningse kunsten door in te zetten op de ontwikkeling van talent en kwaliteit.

Beoordeling

Het valt de Rekenkamer op dat in de cultuurnota de schakels (in de zin van specifieke en meetbare tussendoelen) tussen de abstracte culturele doelstellingen en de te treffen maatregelen ontbreken. Ook constateert de Rekenkamer dat in de cultuurnota nauwelijks prestatie-indicatoren zijn benoemd. Deze prestatie-indicatoren zijn voor een deel terug te vinden in de financiële stukken van de provincie. De Rekenkamer vindt het niet logisch dat de provincie de prestatie-indicatoren verspreid over diverse stukken opneemt. Vanuit het oogpunt dat beleidsinformatie toegankelijk en helder moet zijn voor de gebruikers van deze informatie, is het gewenst dat de te treffen maatregelen en bijbehorende prestatie-indicatoren in samenhang zijn opgenomen in de cultuurnota. Zo kan voorkomen worden dat (de realisatie van) het cultuurbeleid een 'zoekplaatje' wordt, hetgeen nu het geval is. Daarnaast betwijfelt de Rekenkamer of de prestatie-indicatoren die de provincie heeft benoemd, wel de juiste indicatoren zijn aan de hand waarvan de provincie kan vaststellen dat de getroffen maatregelen bijdragen aan de gewenste maatschappelijke effecten van het cultuurbeleid²³. Overigens heeft de Rekenkamer in een enkel geval geconstateerd dat de provincie Groningen in haar besluit tot toekenning van subsidie (beoogde) resultaten benoemt op basis van culturele doelstellingen die met elkaar in tegenspraak lijken te zijn. Ook dit komt doelgerichtheid van het beleid niet ten goede.

23 Deze constatering strookt met de conclusie van de Rekenkamer naar aanleiding van de uitgevoerde quick-scan naar noordelijke cultuursubsidies die de Rekenkamer op 15 november 2007 heeft gepubliceerd. Deze komt er kort samengevat op neer dat de huidige prestatie-indicatoren nauwelijks geschikt zijn om de effectiviteit van de noordelijke inspanningen te beoordelen.

Ter illustratie

Groninger Museum / Het verhaal van Groningen

In de subsidietoekenning aan het Groninger Museum benoemt de provincie op basis van haar erfgoeddoelstellingen als beoogde prestatie dat de collectie van het Groninger Museum relevant moet zijn voor de collectie Groningen. Daarnaast moet het Groninger Museum op basis van provinciale doelstelling die is gericht op versterking van de dynamiek in de kunsten zich richten op landelijke en internationale uitstraling van het museum en meer (toeristische) bezoekers trekken.

Uit het onderzoek door de Rekenkamer is gebleken dat het Verhaal van Groningen geen activiteit is van het Groninger Museum. De reden hiervoor is gelegen in het feit dat het tentoonstellen van de collectie Groningen conflicteert met de nationale en internationale uitstraling van het museum.

2.3 Financiële verdeling cultuurgelden

Onderstaande tabel vermeldt de financiële middelen die in 2006 beschikbaar zijn gesteld voor de realisatie van de cultuurprogramma's. Daarnaast zijn de financiële middelen opgenomen die daadwerkelijk in 2006 zijn ingezet voor de realisatie van de programma's opgenomen in de cultuurnota.

Tabel 6: Inzet en realisatie beleids gelden cultuur, 2006 in euro's (x1.000)

Programma	Begroot in cultuurnota 'Stroomversnelling' 2006 ²⁴	Realisatie ²⁵ 2006
1. Creatieve netwerken	1.336 ²⁶	1.824 ²⁷
2. Het verhaal van Groningen	2.100	3.010
3. Dynamiek in de kunsten van stad en regio	2.501	2.885
Totaal 2006	5.937	7.720²⁸

24 Daarnaast heeft de provincie een bedrag van € 150.565,- begroot voor 2006 voor budgetten die niet zijn gekoppeld aan de programma's 1, 2 of 3. het betreft hier de posten 'stimuleringsfonds' en 'overgang naar nieuw beleid'.

25 De in deze kolommen opgenomen bedragen zijn de gerealiseerde bedragen in 2006 zoals opgenomen in de programmarekening van de provincie Groningen 2006, pagina 206.

26 Dit bedrag is exclusief de bijdrage Biblionet begroot op € 2.632.500,-, 'Stroomversnelling', cultuurnota 2005-2008, provincie Groningen, bijlagen 1 tot en met 3.

27 Dit bedrag is exclusief de lasten bibliotheekwerk die in 2006 € 3.439.061,- bedroegen, pagina 206 van de programmarekening 2006 van de provincie Groningen. De in 2006 totaal gerealiseerde uitgaven voor cultuur bedroegen € 19.052.960,- (inclusief de uitgaven voor media van € 7.893.830,-).

28 Als verklaring voor het verschil tussen de begrote en gerealiseerde cultuurgelden geeft de provincie Groningen aan dat in de Cultuurnota alleen de (initiële) beleidsbudgetten zijn opgenomen. Daar bovenop komen apparaatskosten, accres en beleidswijzingen, email provincie Groningen d.d. 13.06.08. De kolommen tellen niet altijd op door afrondingsverschillen.

De provincie Groningen heeft in de cultuurnota de culturele instellingen²⁹ benoemd die zij structureel (al dan niet in noordelijk verband) financieel ondersteunt. Uit het onderzoek door de Rekenkamer blijkt dat de provincie Groningen circa 90% van haar cultuurbudget aanwendt voor de structurele financiële ondersteuning van deze culturele instellingen. Daarnaast is circa 10% van het cultuurbudget van de provincie Groningen gereserveerd voor de incidentele ondersteuning van culturele instellingen en incidentele activiteiten³⁰.

De Rekenkamer constateert dat de provincie Groningen conform haar cultuurbeleid het cultuurbudget met name inzet ter behoud en versterking van de kwaliteit van de bestaande culturele instellingen. Daarnaast wil de provincie Groningen bestaande culturele instellingen versterken omdat zij hiermee hoopt nieuwe initiatieven en experimenten te stimuleren. De provincie Groningen zet samen met de stad Groningen het Kunstenbudget hiervoor in. Dit Kunstenbudget is onder meer bedoeld ter ondersteuning van het organisatorische vermogen van de bestaande culturele instellingen en van nieuwe samenwerkingsvormen tussen deze instellingen.

Beoordeling

Op basis van het bovenstaande constateert de Rekenkamer dat de provincie Groningen haar culturele ambities en doelstellingen en maatschappelijke effecten niet heeft vertaald in concrete (tussen)doelen en maatregelen. Daarnaast zijn de door de provincie Groningen benoemde prestatie-indicatoren beperkt bruikbaar en geven deze onvoldoende houvast. De Rekenkamer verwacht dat hierdoor na afloop van de huidige cultuurperiode daarom niet duidelijk zal zijn of de culturele doelstellingen zijn behaald.

29 In bijlage 1 is per onderzochte culturele instelling de financiële omvang van de provinciale ondersteuning opgenomen.

30 Binnen programma 1 had de provincie in 2006 een budget beschikbaar van € 145.300,- voor de Regionale Cultuurplannen. Uit dit budget heeft de provincie incidentele activiteiten gesubsidieerd op het gebied van podiumkunsten en festivals. Daarnaast had de provincie in 2006 de beschikking over het Kunstenbudget van € 290.000,-. Dit budget is onder andere bedoeld voor het stimuleren van nieuwe initiatieven en samenwerkingsverbanden en het betrekken van talenten/potentials bij initiatieven.

3 Subsidieverlening en -vaststelling

3.1 Inleiding

Op hoofdlijnen³¹ wordt hierna beschreven hoe het subsidieproces in de provincie Groningen verloopt. Tevens wordt ingegaan op de informatie die de provincie voor subsidieverstrekking van culturele instellingen vraagt. Waar in dit hoofdstuk gesproken wordt van 'resultaten', verstaat de Rekenkamer hieronder: 'de rechtstreekse gevolgen van een uitgevoerde activiteit' (zoals bijvoorbeeld het publieksbereik en de publiekswaardering).

3.2 Subsidieproces

Subsidievormen

De provincie Groningen verstrekt zowel structurele als incidentele subsidies³². De structurele subsidies gelden voor de duur van de cultuurnota: de periode 2005-2008. De incidentele subsidies die de provincie aan culturele instellingen verstrekt, zijn éénmalig voor de realisatie van in tijd beperkte activiteiten.

De onderzochte structurele subsidies aan culturele instellingen betreffen vooral budgetsubsidies³³. Conform het bepaalde in de Kaderverordening subsidies provincie Groningen 1998 en het rapport Professionalisering subsidierelaties is het bij budgetsubsidies de bedoeling dat de provincie expliciete (prestatie)afspraken maakt met de desbetreffende culturele instellingen. Het subsidiebedrag is gerelateerd aan een bepaald niveau van activiteiten of resultaten.

De provincie bewaakt de financiële situatie van culturele instellingen die een budgetsubsidie ontvangen met behulp van een intern classificatiesysteem³⁴. Dit classificatiesysteem heeft als doel de zakelijke relatie met gesubsidieerde instellingen zodanig te verbeteren dat de kans op calamiteiten wordt verkleind³⁵. Met instellingen waarvan

31 Het proces van subsidieverstrekking is uitvoerig beschreven in bijlage 3.

32 Daarnaast handelt de Kunstraad Groningen in opdracht van de stad Groningen en de provincie Groningen bepaalde categorieën incidentele subsidies af die worden ingediend in het kader van: het Incidentenbudget, Versterking van de Productiefunctie en de regeling Groningse Nieuwe. Deze incidentele subsidies heeft de Rekenkamer niet onderzocht. De reden hiervoor is gelegen in het feit dat het dossierbeheer geheel is onder gebracht bij de stad Groningen die een meerderheidsbelang in de Kunstraad heeft. Wel heeft de Rekenkamer in het kader van het onderzoek een interview gehouden met de Kunstraad Groningen.

33 Deze subsidies worden in de provinciale cultuurnota 'Stroomversnelling' aangeduid met 'bs'.

34 Deze werkwijze is vastgelegd in het rapport 'Professionalisering subsidierelaties', provincie Groningen, 16 maart 2004.

35 Onder calamiteit verstaat de provincie Groningen: 'een situatie waarin de continuïteit van de door de instelling te leveren prestaties dan wel de prijs die de subsidiegever (de provincie) daarvoor betaalt in gevaar is'. Rapport 'Professionalisering subsidierelaties', provincie Groningen, 16 maart 2004, pagina 2.

aannemelijk is dat de financiële positie en daarmee de te leveren resultaten gevaar lopen, maakt de provincie afspraken om door uitvoering van een plan van aanpak een en ander (weer) in goede banen te leiden.

Aanvraag subsidie

De provincie Groningen heeft in de cultuurnota 'Stroomversnelling' de culturele instellingen aangewezen die gedurende de looptijd van deze nota een structurele subsidie ontvangen. Deze culturele instellingen hebben hun meerjarenplannen afgestemd op de provinciale doelstellingen. Vervolgens hebben de culturele instellingen in overleg met de provincie de activiteiten benoemd die zij jaarlijks gaan uitvoeren voor de aan hen toegekende provinciale subsidie. Hiervoor zijn de meerjarenplannen- en ramingen in jaarlijkse activiteitenplannen met bijbehorende begrotingen vertaald. Uit het onderzoek komt als algemeen beeld naar voren dat culturele instellingen op basis van deze stukken de provincie jaarlijks verzoeken de voor hen gereserveerde subsidie beschikbaar te stellen. Daarnaast wijst het onderzoek uit dat de aanvragen voor subsidiëring van incidentele culturele activiteiten vergezeld gaan van een activiteitenplan en bijbehorende begroting.

Verlening subsidie

Op basis van de meerjarenplannen en activiteitenplannen (met bijbehorende begrotingen) verleent de provincie Groningen de subsidie. De legitimatie voor verstrekking van de budgetsubsidies ontleent de provincie aan het gegeven dat deze instellingen zijn opgenomen in de cultuurnota.

Uit het onderzoek blijkt dat de provincie Groningen in iets meer dan de helft van de onderzochte dossiers³⁶ de beoogde resultaten van de gesubsidieerde activiteiten vastlegt in de beschikking tot verlening van subsidie. In de overige gevallen benoemt de provincie niet de beoogde resultaten, maar volstaat zij met het benoemen van de te verrichten activiteiten. De beoogde resultaten die de provincie benoemt, zien vooral op het publieksbereik van de gesubsidieerde activiteiten, zoals de beoogde doelgroep en het verwachte aantal bezoekers.

Bij de musea, borgen en een aantal podiumkunstinstituten zijn de beoogde resultaten vastgelegd in een bijlage (B) die bij de beschikking tot verlening van de subsidie is gevoegd. De hierin opgenomen beoogde prestaties zijn beschreven op activiteitsniveau en gaan over de openingsuren van de instellingen en de aantallen tentoonstellingen en voorstellingen.

Definitieve vaststelling subsidie

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat de beschikkingen tot vaststelling van de subsidie geen informatie bevatten over de gerealiseerde resultaten van de gesubsidieerde activiteiten. Bij de

36 In 28 van de 48 onderzochte verleningbeschikkingen zijn de beoogde prestaties van de gesubsidieerde activiteiten beschreven.

definitieve vaststelling van de subsidie gaat de provincie Groningen na of de gesubsidieerde activiteiten zijn uitgevoerd. In twee dossiers heeft de provincie de subsidie lager vastgesteld³⁷ omdat is gebleken dat slechts een deel van de activiteiten was uitgevoerd. In die gevallen waarin de provincie in de verleningbeschikking de beoogde resultaten van de culturele activiteiten heeft omschreven, bekijkt zij of hieraan is voldaan. Zijn de beoogde resultaten niet behaald, dan verbindt de provincie hieraan geen consequenties in die zin dat zij de subsidie lager vaststelt. Achterblijvende resultaten zijn volgens de provincie wel onderwerp van gesprek tijdens het structureel overleg tussen de provincie en de betreffende culturele instelling.

De Rekenkamer is ook nagegaan of de provincie financiële maatregelen treft indien de werkelijke lasten meer dan 10% lager zijn uitgevallen dan de begrote lasten van de gesubsidieerde activiteiten. Hiervan is in 10 van de 48 dossiers sprake. Zoals hiervoor al is aangegeven, heeft de provincie in twee van deze dossiers het definitieve subsidiebedrag lager vastgesteld. In de andere acht dossiers heeft de provincie de subsidie niet lager vastgesteld. De provincie geeft als verklaring hiervoor dat het structurele subsidies betreft. Het uitgangspunt dat bij de definitieve vaststelling het subsidiebedrag altijd moet worden bijgesteld indien de lasten lager uitvallen, geldt niet voor de structurele subsidies omdat de provincie bij deze subsidies de exploitatietekorten financiert. Bij incidentele subsidies moet het subsidiebedrag altijd worden bijgesteld indien de lasten lager uitvallen.

Uit het bovenstaande blijkt dat de provincie Groningen alleen financiële maatregelen treft (in die zin dat zij de subsidie lager vaststelt) wanneer er sprake is van een incidentele subsidie én de gesubsidieerde activiteiten niet zijn uitgevoerd zoals afgesproken. De provincie Groningen treft geen (financiële) maatregelen indien de activiteiten van de structureel gesubsidieerde culturele instellingen afwijken van de beoogde resultaten. Dit laatste bevreemdt de Rekenkamer omdat de provincie Groningen in het rapport Professionalisering subsidierelaties benadrukt dat in een goed subsidieklimaat op beleidsdoelen (resultaten) wordt gestuurd. De Rekenkamer constateert dat de provincie Groningen dit uitgangspunt niet in de praktijk brengt bij de verstrekking van de onderzochte structurele (budget)subsidies.

3.3 Kwaliteitsbeoordeling culturele activiteiten

Uit het onderzoek door de Rekenkamer blijkt dat de provincie Groningen de kwaliteit van culturele activiteiten, uitgevoerd door instellingen die een budgetsubsidie ontvangen, niet laat beoordelen. De kwaliteit van de culturele activiteiten waarvoor incidentele subsidies zijn toegekend laat de provincie voorafgaand aan de subsidieverlening

37 Het betreft de incidentele subsidies verleend aan Theater te Water en ten behoeve van Cultshot in Haren. In het geval van Cultshot Haren is de reden van de lagere vaststelling het lager dan begroot uitvallen van de kosten van het festival. Bij Theater te Water is de reden voor de iets lagere vaststelling niet bekend.

wel beoordelen. Deze beoordeling voert de Kunstraad Groningen in opdracht van de provincie Groningen en de stad Groningen uit. De Kunstraad beoordeelt of de te subsidiëren activiteiten bijdragen aan de provinciale doelstellingen. Voor deze toetsing zijn de provinciale doelstellingen geoperationaliseerd in criteria waaraan de culturele activiteit vooraf wordt getoetst.

De provincie Groningen geeft als reden voor het feit dat zij geen kwaliteitsbeoordeling uitvoert voor de culturele activiteiten die zij structureel subsidieert, dat zij op afstand wil blijven³⁸. Deze terughoudende opstelling verklaart volgens de provincie ook waarom zij niet in alle onderzochte verleningbeschikkingen de beoogde resultaten concreet heeft benoemd. Daarbij merkt de provincie op dat zij de artistieke kwaliteit van de culturele activiteiten aan het begin van iedere cultuurperiode laat beoordelen. De provincie acht het daarom niet zinvol deze beoordeling van de artistieke kwaliteit ieder jaar opnieuw uit te voeren. Dit geldt temeer nu de provincie kennis neemt van de inhoudelijke evaluaties van een aantal culturele instellingen, die het Rijk en de stad Groningen periodiek uitvoeren. Tenslotte is de provincie Groningen van mening dat zij via het informele circuit (overleg met de culturele instellingen) en het bijwonen van culturele activiteiten goed op de hoogte is en blijft van de ontwikkelingen in het culturele veld³⁹.

Beoordeling

Zoals hiervoor uiteen is gezet, zijn zowel het noordelijk als het provinciaal cultuurbeleid gericht op versterking van de culturele infrastructuur. Aan dit beleidsuitgangspunt liggen kwalitatieve analyses van het culturele veld ten grondslag. In de optiek van de provincie Groningen vormen de structureel gesubsidieerde culturele instellingen de culturele basisinfrastructuur. Het zijn daarmee dé instellingen die de gewenste versterking moeten realiseren. Immers, de bijdrage van incidentele culturele activiteiten aan de gewenste versterking van de culturele infrastructuur is, gezien de financiële omvang van deze subsidies, beperkt.

De Rekenkamer verwacht daarom dat de provincie Groningen zich ook op de hoogte laat stellen van de kwaliteit van de culturele activiteiten van structureel gesubsidieerde culturele instellingen, zoals dat bij de incidentele subsidies afgehandeld door de Kunstraad Groningen gebeurt. Hierdoor zou de provincie kunnen vaststellen hoe het staat met de door haar gewenste versterking van de culturele infrastructuur.

38 Dit beeld strookt met hetgeen de culturele instellingen in de interviews met de Rekenkamer aangeven met betrekking tot hun relatie met de provincie. In deze interviews geven de culturele instellingen aan dat zij blij zijn met de artistieke vrijheid bij de uitvoering van hun culturele activiteiten. Evenwel missen zij een inhoudelijke terugkoppeling door de provincie over de ingediende activiteitenplannen en evaluatieverslagen.

39 Zo blijkt uit de interviews die de Rekenkamer met de provincie heeft gehouden op 17 maart en 28 april 2008. Hierin heeft de provincie ook aangegeven dat zij niet van plan is om aan het einde van deze cultuurperiode een nieuwe kwalitatieve analyse van het culturele veld uit te voeren.

De Rekenkamer constateert dat de provincie Groningen op instellingenniveau niet kan vaststellen in hoeverre haar investeringen in de culturele infrastructuur hebben bijgedragen aan de door haar gewenste versterking hiervan.

Overigens heeft de Rekenkamer wel kennis kunnen nemen van de onlangs door de provincie uitgevoerde evaluaties van structureel gesubsidieerde culturele instellingen. De Rekenkamer constateert echter dat de gebruikswaarde van deze interne evaluaties beperkt is, aangezien deze zijn gebaseerd op persoonlijke meningen van de provinciale medewerkers en van medewerkers bij de culturele instellingen. Daarbij komt dat de provincie heeft aangegeven dat zij deze evaluaties vertrouwelijk wenst te houden. De informatie uit deze interne evaluaties heeft de Rekenkamer niet gebruikt bij het opstellen van dit eindrapport.

3.4 Informatieverplichtingen

Het onderzoek door de Rekenkamer heeft uitgewezen dat de provincie Groningen de informatieverplichtingen voor culturele instellingen die een structurele subsidie⁴⁰ ontvangen, relateert aan de financiële positie⁴¹ van deze instellingen. Per categorie van instellingen heeft de provincie de informatieverplichtingen vastgesteld. Deze zijn in tabelvorm weergegeven.

Tabel 7: Overzicht aan te leveren informatie structurele subsidies per periode

Classificatie instellingen	Jaarlijks	half jaar/kwartaal
Financieel gezonde instellingen *	Activiteitenplan Begroting Jaarrekening Inhoudelijk eindverslag	
Financieel gezonde instellingen met aandachtspunten voor de toekomst **	Idem als * + extra: Reële meerjarenramingen en een risicoparagraaf	
Instellingen met risico's met mogelijk gevaar voor financiële positie ***	Idem als ** + extra: Meerjarenperspectief met specifiek inzicht in één of enkele onderdelen	Managementrapportages per half jaar
Instellingen met een (tame-lijk) zorgwekkende financiële positie ****	Idem als *** +	Managementrapportages per kwartaal
Instellingen met zodanige acute financiële problemen dat een situatie van surseance van betaling of faillissement dreigt *****	Idem als **** +	Managementrapportages per kwartaal

40 De informatieverplichtingen voor de incidentele subsidies zijn gebaseerd op de Algemene wet bestuursrecht (hoofdstuk 4) en houden in dat de subsidieontvanger vooraf een aanvraag met activiteitenplan en begroting en na afloop van de activiteit een inhoudelijke en financieel verslag moet indienen. In de Kaderverordening subsidies van de provincie Groningen 1998 zijn voor de incidentele subsidies geen aanvullende eisen opgenomen.

41 Professionalisering subsidierelaties, provincie Groningen, 16 maart 2004.

Gaat de subsidievaststelling de financiële grens van € 25.000,- te boven, dan dient de jaarrekening of het financieel verslag vergezeld te gaan van een goedkeurende verklaring van een accountant.

De informatie die de provincie Groningen van instellingen verlangt, is naar het oordeel van de Rekenkamer als zodanig niet buitenproportioneel. Wel is het opvallend dat met de beschikbaar gestelde inhoudelijke informatie weinig wordt gedaan.

Beoordeling

Uit het voorgaande blijkt dat de provincie Groningen bij de verstrekking en vaststelling van culturele subsidies vooral stuurt op de financiële solvabiliteit van culturele instellingen en niet op de inhoudelijke resultaten van de culturele activiteiten die zij structureel financieel ondersteunt. De Rekenkamer is van mening dat de provincie Groningen dit inzicht in de inhoudelijke kwaliteit van de culturele activiteiten wel nodig heeft. Zonder dit inzicht kan de provincie Groningen namelijk niet vaststellen in hoeverre deze activiteiten bijdragen aan haar culturele doelstellingen.

4 Culturele activiteiten en opbrengsten

4.1 Inleiding

Per deelgebied worden de hoofdactiviteiten van de culturele instellingen en de door de culturele instellingen benoemde resultaten van hun uitgevoerde activiteiten weergegeven. Deze informatie is afkomstig uit activiteitenplannen en de inhoudelijke eindverantwoording die de culturele instellingen jaarlijks aan de provincie Groningen verstrekken. Vervolgens wordt ingegaan op de uitkomsten van het verdiepend onderzoek naar de opbrengsten van de gerealiseerde culturele activiteiten. Het hoofdstuk sluit af met een beschrijving van de bijdrage van de onderzochte culturele activiteiten aan het provinciaal cultuurbeleid. Waar in dit hoofdstuk gesproken wordt van 'opbrengsten', verstaat de Rekenkamer hieronder: 'de maatschappelijke effecten en neveneffecten die optreden als gevolg van een uitgevoerde activiteit' (zoals bijvoorbeeld de toename van het toerisme).

4.2 Activiteiten en resultaten culturele instellingen

Uitvoering activiteiten conform afspraak

De Rekenkamer is voor de culturele activiteiten van musea, podiumkunsten en festivals uitgevoerd in 2006, nagegaan of deze overeen komen met de activiteiten waarvoor de provincie Groningen subsidie heeft verleend. De Rekenkamer constateert op basis van de informatie uit de dossiers dat dit grotendeels het geval is. Culturele instellingen hebben gedaan hetgeen met de provincie Groningen is afgesproken. In een beperkt aantal gevallen⁴² heeft de Rekenkamer dit niet op basis van de aanwezige dossierinformatie kunnen vaststellen.

Activiteiten en resultaten musea

Over het algemeen brengt een museum rond één of een aantal thema's voorwerpen bijeen, behoudt deze en stelt deze (voor een deel) tentoon. Thema's kunnen bijvoorbeeld zijn eigentijdse kunst, de provinciale geschiedenis of een ambacht. De (hoofd)activiteiten van musea in Groningen hebben betrekking op:

- beheer en behoud van de collectie en cultuurhistorische erfgoed;
- het organiseren van tentoonstellingen;
- taken op het gebied van kennisoverdracht en publieksbereik.

Binnen deze hoofdactiviteiten voeren musea concrete activiteiten uit. Daarnaast ontplooiën musea commerciële activiteiten (die niet gesubsidieerd worden door de provincie). Te denken valt aan de verhuur van ruimtes of de verkoop van boeken.

De musea geven in hun inhoudelijke eindverslagen aan wat het aantal tentoonstellingen en andere publieksactiviteiten is geweest en hoeveel bezoekers het museum heeft getrokken. De musea verstrekken

⁴² Zie bijlage 3.

informatie over de kenmerken van die bezoekers; vaak is het aantal scholieren apart weergegeven. De musea geven daarnaast inzicht in de veranderingen in hun collectie. Verder benoemen musea regelmatig het aantal vrijwilligers en de samenwerking met andere instellingen als resultaat van hun activiteiten.

Activiteiten en resultaten podiumkunsten

Podiumkunstinstellingen ontwikkelen en spelen voorstellingen, concerten en producties en/of bieden mogelijkheden tot (talent) ontwikkeling.

De inhoudelijke verslagen over de activiteiten van de instellingen op het gebied van de podiumkunsten geven in het algemeen inzicht in het aantal voorstellingen dat is gespeeld, het aantal mensen dat deze voorstelling heeft gezien, en de kenmerken van de bezoekers (leeftijd, herkomst). Ook wordt in een aantal gevallen aandacht besteed aan de uitvoerders van de activiteiten, zoals leeftijd en herkomst van de acteurs.

Activiteiten en resultaten festivals

Voor wat betreft festivals zijn de activiteiten van de instellingen het organiseren van een festival. Een festival duurt doorgaans één of een aantal dagen en kent een centraal thema zoals toegankelijke klassieke muziek, vrijheid of talentontwikkeling. De programmering van het festival is opgebouwd rond dit thema.

In alle dossiers over festivals wordt in de inhoudelijke verslagen aangegeven hoeveel bezoekers het festival heeft getrokken. In een deel van de gevallen wordt ook aangegeven of er iets is gedaan aan talentontwikkeling (bijvoorbeeld Stichting Jonge Harten, Stichting Jungle Warriors) en in ongeveer de helft van de onderzochte dossiers is informatie verstrekt over de waardering van het festival door het publiek.

4.3 Maatschappelijke effecten

Uit het onderzoek door de Rekenkamer is gebleken dat de provincie Groningen in alle onderzochte dossiers informatie heeft verkregen over de gerealiseerde resultaten van de culturele activiteiten. Voor een aantal geselecteerde culturele activiteiten is de Rekenkamer nagegaan wat de rechtstreekse gevolgen en de maatschappelijke (neven) effecten van deze culturele activiteiten zijn. Deze paragraaf beschrijft de uitkomsten van dit verdiepend onderzoek naar de culturele opbrengsten⁴³. Enkele van deze cultuurcases zijn in deze paragraaf ter illustratie opgenomen.

De provincie Groningen is van mening dat cultuur een belangrijke factor is bij het aantrekken van toeristen en bedrijven. Het verdiepend

43 Een uitvoerige beschrijving van deze cultuurcases is opgenomen in bijlage 2.

onderzoek wijst uit dat verreweg de meeste culturele instellingen geen inzicht hebben in de economische spin-off van hun activiteiten. Indien culturele instellingen hiernaar wel studie hebben laten verrichten, dan zijn in deze studies de bestedingen van de cultuurbezoekers berekend waarbij onderscheid is gemaakt tussen toeristen en de plaatselijke bevolking. De veronderstelling daarbij is dat met name de bestedingen van toeristen en andere bezoekers van buiten een positieve bijdrage leveren aan de lokale economie.

Het verdiepend onderzoek wijst ook uit dat culturele instellingen geen gegevens hebben over de veronderstelde relatie tussen cultuur en bedrijfsvestigingen. Dit is niet vreemd aangezien volgens de literatuur het bewijs voor het feit dat cultuur en het cultuuraanbod een locatiefactor is bij bedrijfsvestigingen, weinig overtuigend is.

Beschouwd vanuit de productiefunctie van bedrijven ligt het niet voor de hand dat bedrijven rechtstreeks op cultuur zullen afkomen. Er is volgens de literatuur wel een indirect verband tussen cultuur en de vestiging van bedrijven. Cultuur trekt hoogopgeleiden aan. Deze 'voorraad human capital' trekt op haar beurt weer bedrijven aan⁴⁴. De relatie tussen cultuur en de vestiging van bedrijven loopt derhalve via de aantrekkingskracht van een goed cultureel klimaat op (potentieel) personeel.

Ter illustratie

Groninger Museum / economische spin-off

Het museum heeft een publieksonderzoek⁴⁵ laten uitvoeren naar twee grote tentoonstellingen (Akseli Gallen-Kallela en Cha Cha. Fenomeen Herman Brood). Uit dit onderzoek blijkt dat het aandeel bezoekers uit de provincie Groningen ligt tussen de 24% en de 27%. Gemiddeld genomen is 45% van de bezoekers afkomstig uit één van de drie noordelijke provincies. De bezoekers van deze tentoonstellingen gaven gemiddeld € 45,- per persoon uit. Het totaal aan bestedingen door bezoekers van buiten de stad Groningen bedroeg voor de twee tentoonstellingen tezamen ruim € 3,7 miljoen.

Het Groninger museum is van mening dat het museum het imago van Groningen als vestigingsplaats versterkt⁴⁶.

44 Zie: Glaeser, E.L. Saiz, A. (2003), The rise of the skilled city. NBER working paper series, 10191; Marlet, G.A., Van Woerkens, C.M.C.M. (2004), Skills and creativity in a Cross-section of Dutch Cities. Discussion Paper Series 04-29, Utrecht School of Economics, Universiteit Utrecht.

45 Bron: Groninger museum publieksonderzoek, Grontmij/Van der Tuuk, 25 april 2007.

46 Interview met de directeur van het Groninger Museum.

Ter illustratie

Ruigelandfestival / economische spin-off

Dit festival is een jaarlijks muziekfestival met wereldmuziek. Op het festival spelen zowel professionele als beginnende bands. De organisatie van het festival is de stichting Jungle Warriors, scout ieder jaar regionaal talent via audities op scholen gelegen in het Westerkwartier. Uit iedere gemeente in het Westerkwartier selecteert de organisatie vervolgens talent. De geselecteerde talenten mogen optreden op het festival. Daarna begeleidt en coacht de organisatie van het festival deze talenten nog gedurende een jaar. Deze talentontwikkeling met begeleidingstraject kan leiden tot vergroting van het 'human capital'.

Daarnaast blijkt uit het verdiepend onderzoek dat de culturele instellingen gegevens hebben over het aantal vrijwilligers dat voor hen werkzaam is. De culturele instellingen kunnen niet aangeven of deze inzet van vrijwilligers bijdraagt aan de sociale cohesie binnen de lokale gemeenschap.

Ter illustratie

Noorderzon festival / sociale spin-off

Festival Noorderzon is een elfdaags theaterfestival in de stad Groningen. Op het festival is muziek, dans, theater en beeldende kunst te zien. In 2006 zijn er 358 voorstellingen en shows te zien geweest op het festival. Hiervan was een deel afkomstig uit het buitenland. Het totaal aantal bezoekers van het festival wordt door de organisatie geschat op circa 110.000. In 2006 waren bij het festival 385 vrijwilligers betrokken.

De Rekenkamer constateert dat het Groninger Museum en de grote festivals zoals Noorderslag en Noorderlicht bijdragen aan de door de provincie Groningen gewenste economische spin-off van cultuur. Of de onderzochte culturele activiteiten ook bijdragen aan de door de provincie gewenste sociale spin-off van cultuur kan de Rekenkamer niet vaststellen.

4.4 Bijdrage culturele activiteiten aan cultuurbeleid

Uit hoofdstuk 4 is duidelijk geworden dat de provincie Groningen en de culturele instellingen doorgaans een redelijk beeld hebben van sommige resultaten van het cultuurbeleid zoals bezoekersaantallen en in een aantal gevallen publiekswaardering. Dat is veel minder het geval voor de maatschappelijke effecten, zoals de economische impact van cultuur of sociale gevolgen. Bij gebrek aan die gegevens is de bijdrage van culturele activiteiten aan de doelen van het provinciaal beleid dan ook vrijwel niet vast te stellen. Bovendien zijn, zoals aangegeven in de hoofdstukken 2 en 3, de doelen van het provinciaal beleid veelal erg globaal geformuleerd en bij subsidieverlening veelal vertaald in te ondernemen activiteiten en niet in beoogde resultaten of effecten.

5 Conclusies en aanbevelingen

In het huidig cultuurbeleid stelt de provincie Groningen de versterking van de culturele basisinfrastructuur centraal. Deze basisinfrastructuur wordt gevormd door de culturele instellingen die de provincie Groningen structureel subsidieert.

De Rekenkamer constateert dat bij de uitvoering van het cultuurbeleid de inspanningen van de provincie zijn gericht op het behouden van culturele instellingen en het voorkomen van financiële risico's voor de provincie. De Rekenkamer stelt vast dat de provincie Groningen goed zicht heeft op de activiteiten en de bedrijfsvoering van de culturele instellingen die zij structureel financieel ondersteunt.

Niettemin betwijfelt de Rekenkamer of de wijze waarop de provincie op dit moment invulling geeft aan het cultuurbeleid voldoende bijdraagt aan het behalen van de doelen van het cultuurbeleid. Het onderzoek door de Rekenkamer wijst uit dat, bij de uitvoering van haar cultuurbeleid de provincie weinig aandacht besteedt aan de artistieke prestaties van de culturele activiteiten en aan de bijdrage van deze activiteiten aan haar cultuurbeleid. Met de focus op het instandhouden van culturele instellingen, waardoor het eigenlijke belang daarvan, namelijk versterking van de culturele infrastructuur, naar de achtergrond verdwijnt is het middel een doel op zich geworden.

Dat de provincie niet kan vaststellen of haar beleid succesvol is, heeft uiteenlopende oorzaken. In de eerste plaats constateert de Rekenkamer dat het huidig cultuurbeleid niet doelgericht is opgesteld waardoor tijdens de fase van uitvoering niet goed meetbaar is of de culturele doelstellingen zijn behaald. De tweede oorzaak is gelegen in het feit dat de provincie (in tegenstelling tot de afhandeling van incidentele subsidies) terughoudendheid hanteert ten aanzien van het inhoudelijk beoordelen van structurele cultuursubsidies. De derde oorzaak is gelegen in het feit dat de provincie zich bij de afhandeling van structurele subsidies uitsluitend baseert op het intern classificatiesysteem waarmee de financiële situatie van culturele instellingen wordt bewaakt.

De Rekenkamer concludeert dat de provincie na vier jaar cultuurbeleid niet kan vaststellen in hoeverre haar investeringen in de culturele instellingen de afgelopen beleidsperiode hebben bijgedragen aan de beoogde versterking van de culturele basisinfrastructuur. Gezien het feit dat de provincie zelf aangeeft in een goed subsidieklimaat op beleidsrealisatie te willen sturen en gezien het feit dat in 2015 de maatschappelijke effecten van het cultuurbeleid gerealiseerd moeten zijn, acht de Rekenkamer dit niet effectief.

Indien de provincie de uitvoering van haar cultuurbeleid in de volgende planperiode op dezelfde wijze voortzet, mist zij niet alleen de kans om te bezien of het realiseren van ambities nog op koers ligt – zij loopt

tevens het risico dat de gewenste maatschappelijke effecten zich niet zullen voordoen.

Ervan uitgaande dat het 'nieuwe' cultuurbeleid van de provincie Groningen een voorzetting zal zijn van de keuzes en beleidslijnen zoals ingezet in de huidige cultuurperiode, geeft de Rekenkamer een aantal aanbevelingen en zaken ter overweging mee. De Rekenkamer beveelt de provincie Groningen aan om:

Ten aanzien van beleid en realisatie van doelstellingen

- Voorafgaand aan de 'nieuwe' cultuurnota alsnog een kwalitatieve analyse van het culturele veld in de provincie Groningen uit te voeren zodat de culturele situatie in 2006 kan worden vergeleken met die in 2008. Hierdoor kan de provincie beoordelen of in de huidige cultuurperiode de culturele infrastructuur in de provincie Groningen is versterkt;
- Bij het opstellen van haar 'nieuwe' cultuurbeleid expliciet aandacht te schenken aan de doelgerichtheid van het cultuurbeleid, opdat de provincie kan vaststellen of de maatregelen die zij treft, bijdragen aan de gewenste maatschappelijke effecten van het cultuurbeleid;
- In de 'nieuwe' cultuurnota een samenhangende set van maatregelen en prestatie-indicatoren vast te leggen, opdat de beleidsinformatie toegankelijk en helder is voor de gebruikers van deze informatie.

Ten aanzien van uitvoering en proces

- Bij de structureel gesubsidieerde instellingen meer aandacht te schenken aan de artistieke kwaliteit van deze instellingen en de bijdrage daarvan aan provinciale beleidsdoelen;
- De informatie die instellingen periodiek aanleveren ook te benutten, zodat niet alleen op financiële maar ook op inhoudelijke doelen wordt gestuurd.

6 Bestuurlijke reactie en nawoord Rekenkamer

De Noordelijke Rekenkamer heeft haar concept-rapport op 26 juni 2008 aangeboden voor een bestuurlijke reactie. Zij heeft het College van Gedeputeerde Staten gevraagd naar de mate waarin GS de conclusies uit het rapport onderschrijven en de mate waarin GS de aanbevelingen overnemen. De reactie die op 25 augustus is ontvangen is hieronder integraal opgenomen. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een nawoord van de Rekenkamer.

6.1 Reactie GS Groningen

“Met belangstelling hebben wij het door u uitgebrachte concept-rapport *Cultuurbeleid provincie Groningen* gelezen. U hebt daarbij de volgende centrale probleemstelling gehanteerd: *wat leveren provinciaal gesubsidieerde culturele activiteiten op en in hoeverre leveren deze een bijdrage aan doelstellingen en ambities van de provincie?* In het onderzoek hebt u zich toegespitst tot de volgende deelgebieden: de musea, de podiumkunsten en de festivals. Met dit schrijven willen wij een reactie geven in het kader van bestuurlijke hoor en wederhoor.

De conclusies en aanbevelingen uit uw rapport concentreren zich rond de volgende elementen:

- culturele ambities en doelstellingen;
- subsidieverlening en -vaststelling;
- culturele activiteiten en opbrengsten.

Met dit schrijven geven wij een reactie op uw conclusies, waarin u betwijfelt of de wijze waarop de provincie op dit moment invulling geeft aan het cultuurbeleid wel voldoende bijdraagt aan het behalen van de doelen van het cultuurbeleid.

De conclusies en aanbevelingen

In algemene zin

In uw conclusies en aanbevelingen merkt u in algemene zin op dat wij als provincie goed zicht hebben op de activiteiten en de bedrijfsvoering van de culturele instellingen die wij structureel financieel ondersteunen. Niettemin merkt u op, dat wij niet kunnen vaststellen of ons beleid succesvol is.

U concludeert dat wij na vier jaar cultuurbeleid niet kunnen vaststellen in hoeverre de investeringen in het cultuurveld werkelijk hebben bijgedragen aan de beoogde versterking van de culturele basisinfrastructuur. De focus zou bij het beleid en de beoordeling ervan teveel liggen op het instandhouden van culturele instellingen, waarmee in uw ogen de versterking van de culturele infrastructuur op de achtergrond is geraakt.

In grote lijnen geeft u uw aanbevelingen/conclusies op een drietal punten:

- 1 Het huidig cultuurbeleid is **te weinig doelgericht** opgesteld en het is in uw ogen daarmee tijdens de fase van uitvoering **niet goed meetbaar** of de culturele doelstellingen wel behaald worden.
- 2 Wij hanteren naar uw bevindingen **teveel terughoudendheid ten aanzien van het inhoudelijk beoordelen van structurele subsidies** en daarmee onder meer de artistieke kwaliteit van het geleverde product.
- 3 **De beoordeling en afhandeling van structurele subsidies** zou uitsluitend gebaseerd zijn op het interne classificatiesysteem, gericht op financiële bewaking en te weinig op de kwalitatieve beoordeling van instellingen. Daarnaast concludeert u dat alleen bij incidentele subsidies financiële maatregelen worden getroffen (in de zin van lager vaststellen van subsidies) en niet bij structureel gesubsidieerde instellingen.

Onze bevindingen

In algemene zin

Allereerst merken wij op dat wij verheugd zijn over uw conclusie dat wij als provincie een goed beeld hebben van zowel de activiteiten als ook de bedrijfsvoering van de structureel gesubsidieerde culturele instellingen. Wij zijn van mening dat dit inzicht versterkt is sinds de uitvoering van het rapport "Professionalisering subsidierelaties" in maart 2004. Daaraan willen wij toevoegen, dat de prestaties zoals afgesproken in de budgetafspraken met instellingen, in deze cultuurperiode allen gerealiseerd zijn. Daarover later meer bij punt 3.

ad 1. Doelgerichtheid en meetbaarheid van het beleid:

Wij zijn van mening dat wij duidelijke beleidsdoelstellingen en maatregelen formuleren in onze vierjaarlijkse cultuurnota. Ook in de cultuurnota 2009-2012 leggen wij een samenhangende set van doelstellingen en beleidsmaatregelen. De cultuurnota is ons inziens echter niet het document om de prestatie-indicatoren vast te leggen. Het gaat hier om een kadernota, waarin alleen de beleidskaders neergelegd worden. In deze nota zijn de volgende hoofdlijnen van cultuurbeleid uitgezet:

- Bereik door verankering;
- Identiteit door ontwikkeling;
- Profiel door dynamiek.

De operationalisering vindt onder meer plaats middels de structurele subsidiëring van culturele instellingen. Met deze instellingen maken wij duidelijke budgetafspraken, die wij vastleggen in zogenaamde budgetovereenkomsten. De inhoudelijke toetsing van deze prestaties vindt plaats tijdens de jaarlijkse vaststelling van de subsidie, waarbij wij de afgesproken prestaties vergelijken met de gerealiseerde doelen en activiteiten in het jaarverslag.

Daarnaast merken wij op dat maatschappelijke effecten en prestatie-indicatoren benoemd worden in zowel in de provinciale

programmabegroting en -verantwoording. Wij zijn overigens van mening dat niet alle doelstellingen in kwantitatieve prestatie-indicatoren vast te leggen zijn. De opbrengsten van cultuurbeleid zitten deels in de belevings sfeer en in het genereren van nieuwe activiteiten en samenwerkingsvormen. Deze opbrengsten kunnen dan alleen in kwalitatieve zin beoordeeld worden.

Ten aanzien van het maken van prestatie-afspraken zijn wij overigens voornemens om met met ingang van 1-1-2009 met **alle** culturele instellingen, ongeacht de functie die wij subsidiëren en de hoogte van de subsidie, prestatie-afspraken te maken.

ad 2. Inhoudelijke beoordeling - toetsing (artistieke) kwaliteit

Een van uw aanbevelingen is om alsnog een kwalitatieve analyse van het culturele veld uit te voeren zodat er een vergelijk gemaakt kan worden tussen de culturele situatie in 2006 en die in 2008.

Wij merken daarbij op dat:

- wij voorafgaand aan de huidige cultuurnota 2005-2008 een uitgebreide evaluatie hebben laten uitvoeren van ons cultuurbeleid;
- wij voor de komende cultuurnota alleen een interne evaluatie hebben gemaakt. De reden hiervan is dat wij bij deze nota uitgaan van de huidige beleidsdoelstellingen. Dat neemt niet weg dat wij menen een goed beeld te hebben van de inhoudelijke kwaliteit van de geleverde prestaties van de instellingen;
- ten aanzien van toetsing van artistieke kwaliteit: dat naar onze mening het vormen van een artistiek oordeel niet een taak is van de overheid. Daartoe zullen wij altijd externe adviseurs/bronnen raadplegen.

Ten aanzien van de Podiumkunsten en festivals((v)Ten...festivals) hebben wij voor de komende cultuurnota 2009-2012 de adviezen geraadpleegd van zowel de Raad van Cultuur (bijvoorbeeld voor de grote festivals Noorderlicht, Noorderzon, Noorderslag), het Fonds voor de Podiumkunsten en de Kunstraad. De laatste heeft in opdracht van de gemeente Groningen de kunstinstellingen geëvalueerd en gevisiteerd. Daarnaast hebben wij altijd de mogelijkheid de Kunstraad Groningen tussentijds te raadplegen daar waar wij twijfels hebben over de kwaliteit van het culturele product van instellingen.

Wij hebben overigens de Kunstraad gevraagd ons te adviseren in het kader van de cultuurnota 2009-2012. Het betreft hier beleidsadvisering op doelstellingsniveau op de volgende onderdelen:

- bevorderen van dynamiek in de kunsten (creatieve, innovatieve en organiserend vermogen en productiefunctie binnen het kunstenveld);
- talentontwikkeling (b.v. wisselwerking/doorstroming amateurs en professionals en scouten, ontwikkelen en vermarkten talent);
- internationalisering (internationale uitwisselingen en ontmoetingen);
- medialisering (de gevolgen/kansen hiervan voor het provinciaal cultuurbeleid);
- jongeren (het stimuleren van kunstvormen voor/door jongeren), waaronder popbeleid.

Wij hebben de Kunstraad gevraagd deze thema's te belichten in relatie tot het beleid van culturele instellingen.

Ten aanzien van de musea merken wij op dat wij deze niet direct kwalitatief willen en kunnen beoordelen, maar dat wij de afgelopen jaren middels subsidiëring via het Museumhuis Groningen musea wel gestimuleerd hebben om aansluiting te zoeken bij het nationale museumregister. Musea die daarbij aangesloten zijn hebben in principe een duidelijke visie, die verwoord is in een goed beleids- en collectie plan en een goed beheer van de collectie. Deze toetsing op professionaliteit legt ons inziens een belangrijke basis voor het leveren van een goed kwalitatief product.

ad 3. Vaststelling van de subsidie - inhoudelijk en financieel

In tegenstelling tot dat wat u concludeert, worden alle instellingen jaarlijks zowel financieel als ook inhoudelijk beoordeeld. De jaarverslagen van de betrokken instellingen worden vergeleken met de prestatie-afspraken zoals deze in de budgetovereenkomsten zijn vastgelegd. Wij zijn het met u eens dat deze toetsing meer zichtbaar moet zijn in de vaststelling van de subsidie. Wij zullen daarom vanaf nu de jaarlijkse inhoudelijke beoordeling meer zichtbaar maken in de vaststellingsbrieven aan de instellingen.

Ten aanzien van uw opmerking over het nemen van financiële maatregelen bij structureel gesubsidieerde instellingen merken wij het volgende op. Bij het maken van budgetafspraken stellen wij de structurele subsidie in principe op het begrote bedrag vast en gaan wij niet over op terugvordering. Er vindt echter wel degelijk pro-actieve sturing plaats bij tussentijdse problemen. Middels ambtelijk en bestuurlijk overleg worden de problemen aangekaart en waar nodig bijgestuurd.

Wij vertrouwen erop u met deze brief voldoende op de hoogte te hebben gesteld van onze bevindingen naar aanleiding van het conceptrapport. Wij beschouwen uw rapport als een gedegen onafhankelijke reflectie, waarbij wij een aantal van uw aanbevelingen zullen overnemen: ten aanzien van het doelgerichtheid van het beleid zullen wij in de nieuwe cultuurperiode met alle instellingen prestatie-afspraken maken en zullen wij de prestatie-indicatoren nog verder aanscherpen; daarnaast zullen wij de inhoudelijke toetsing, die wij jaarlijks toepassen, vanaf nu ook duidelijk zichtbaar maken bij de jaarlijkse vaststelling van de subsidie.

Het rapport vormt voor ons een goede basis om zowel in het kader van ons cultuurbeleid als ook richting culturele instellingen de relatie tussen cultuurbeleid en maatschappelijke effecten/opbrengsten nog verder te verbeteren.”

Nawoord Rekenkamer

De Rekenkamer vindt het positief dat de provincie Groningen een aantal aanbevelingen uit het rapport overneemt en maatregelen treft om de doelgerichtheid van het cultuurbeleid en transparantie tijdens de uitvoering te verbeteren.

Door het uitvoeren van bovenstaande maatregelen wenst de provincie meer inzicht in de effectiviteit van haar cultuurbeleid te krijgen. De vraag blijft echter of de provincie na invoering van deze maatregelen kan vaststellen in hoeverre de financiering van culturele instellingen bijdraagt aan de realisatie van de provinciale culturele doelen. De Rekenkamer meent dat hiervoor meer nodig is. Volgens de Rekenkamer is het gewenst dat de provincie periodiek inzicht verkrijgt in de inhoudelijke kwaliteit van alle door haar gesubsidieerde culturele instellingen. Wil de provincie na afloop van de komende cultuurnota-periode de balans kunnen opmaken, dan moet de provincie kunnen beoordelen hoe het staat met de door haar gewenste versterking van de culturele infrastructuur en maatschappelijke effecten.

Bijlage 1 Culturele instellingen en financiële middelen

1.1 Overzicht onderzochte instellingen en activiteiten

De activiteiten worden structureel gefinancierd door de provincie, tenzij anders vermeld.

Musea

Instelling	Gesubsidieerde activiteit(en)
Museum het Hoogeland	■ Structurele activiteiten
Stichting Museum Menkemaborg	■ Structurele activiteiten
Klooster Ter Apel	■ Structurele activiteiten
Borg Verhildersum	■ Structurele activiteiten
Borg Nienoord (Rijtuigenmuseum)	■ Structurele activiteiten
Groninger museum	■ Structurele activiteiten
Folkingestraat Synagoge	■ Structurele activiteiten
Museum Stad Appingedam	■ Structurele activiteiten
Fraeylemaborg	■ Structurele activiteiten <i>Incidenteel:</i> ■ Tentoonstelling 'Staal'
Noordelijk Scheepvaartmuseum	■ Structurele activiteiten
Grafisch museum	■ Structurele activiteiten
Veenkoloniaal museum	■ Structurele activiteiten
Museumhuis Groningen (zonder het masterplan waddenland)	■ Structurele activiteiten

Podiumkunsten

Instelling	Gesubsidieerde activiteit(en)
VVV Leek	<i>Incidenteel:</i> ■ Familiefietstheatertocht
Liga 68	■ Kernactiviteiten
Grover Pop	■ Kernactiviteiten
De Noorderlingen	■ Kernactiviteiten
Galili Dance*	■ Project jonge dansers
Stichting Doe maar, Dicht maar*	■ Dichtwedstrijd
De Steeg	■ Kernactiviteiten
Stichting dorpsbelangen Usquert	<i>Incidenteel:</i> ■ Cultureel evenement 'Mooi Usquert'
Stichting Prime*	■ Kernactiviteiten
IVAK	<i>Incidenteel:</i> ■ Kleintje Dierenpad
Jongerenwerk Barkema & De Haan	<i>Incidenteel:</i> ■ Urban Vibes II
Theater De Citadel*	■ Jeugdactiviteiten
Stichting Tryater*	■ Kernactiviteiten
Noord Nederlands Orkest*	■ Structurele activiteiten <i>Incidenteel:</i> ■ Pieter Roelf concerten
Paradox	■ Kernactiviteiten
Theater te Water	■ Zomerproductie, winterproductie en cultuureducatie <i>Incidenteel:</i> ■ voorstelling 'Wie speelt Theater te Water'

Festivals

Instelling	Gesubsidieerde activiteit(en)
Stichting Jonge Harten*	<ul style="list-style-type: none"> ■ Jonge Harten Festival 2006
Stichting Op Roakeldais	<i>Incidenteel:</i> <ul style="list-style-type: none"> ■ Internationaal folklore dansfestival Op Roakeldais
Stichting New Attraction	<i>Incidenteel:</i> <ul style="list-style-type: none"> ■ Jongeren cultuurfestival New Attraction
Stichting Jungle Warriors*	<ul style="list-style-type: none"> ■ Kernactiviteiten <i>Incidenteel:</i> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ruigelandfestival
Stichting de Kunstbende	<ul style="list-style-type: none"> ■ Kunstbende Groningen 2006
Stichting Noorderslag*	<ul style="list-style-type: none"> ■ Festival Noorderslag <i>Incidenteel:</i> <ul style="list-style-type: none"> ■ Opening festival
Gemeente Haren / particulier initiatief	<i>Incidenteel:</i> <ul style="list-style-type: none"> ■ Jongerenfestival Cultshot
Stichting Haydn Muziekfestival	<ul style="list-style-type: none"> ■ Het Haydn Muziekfestival
Stichting Fotografie Noorderlicht*	<ul style="list-style-type: none"> ■ Fotomanifestatie Noorderlicht
Stichting Peter de Grote Festival	<ul style="list-style-type: none"> ■ Peter de Grote Festival
Stichting Prinses Christina concours	<ul style="list-style-type: none"> ■ Prinses Christina concours
Stichting Noorderzon festival*	<ul style="list-style-type: none"> ■ Noorderzon festival <i>Incidenteel:</i> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ommelandertour
Grand Theatre*	<ul style="list-style-type: none"> ■ Grenzeloos en Les Trois Jours

* Instellingen die (ook) subsidie ontvangen op grond van het Noordelijk Cultuurconvenant.

Vetgedrukte instellingen en activiteiten zijn betrokken in het verdiepingsonderzoek (bijlage 2)

1.2 Verdeling financiële middelen per culturele instelling

Verleende subsidies provincie in Programma 1 'Creatieve Netwerken'				
Instellingen/activiteiten in onderzoek NR	Vastgestelde subsidies 2006	Begroot in cultuurnota 'Stroomversnelling' 2006	Relatieve bijdrage provincie in werkelijke totale kosten	Relatieve bijdrage van alle publieke participanten (gemeente, provincie en rijk) in de werkelijke totale kosten
Paradox	66.600 ⁴⁷	70.000	Onbekend	Onbekend
De Steeg	50.600	50.000	28%	81%
Stichting Jonge Harten	15.200	15.000	7%	46%
Gemeente Haren	11.014 ⁴⁸	100.000 (totaal)	64%	93%
Stichting Jungle Warriors	20.000 ⁴⁹	100.000 (totaal)	20%	40%
Fraylemaborg	30.000 ⁵⁰	200.000 (totaal)	Onbekend	Onbekend
Vereniging Dorpsbelangen Usquert	12.000 ⁵¹	100.000 (totaal)	58%	58%
IVAK	50.000 ⁵²	100.000 (totaal)	Onbekend	Onbekend
Jongerenwerk Barkema en de Haan	70.000 ⁵³	100.000 (totaal)	Onbekend	Onbekend
VVV Leek	10.000	100.000 (totaal)	69%	69%

- 47 Paradox is eind 2006 opgeheven. In juli 2007 heeft de provincie de instelling gevraagd om stukken aan te leveren die de provincie in staat stellen de subsidie definitief vast te stellen. De liquidatie van de instelling is thans nog niet afgerond. In de productenrekening 2006 van de provincie Groningen staat op pagina 324 vermeld dat er in 2006 een bedrag van € 66.600,- aan Paradox is uitgekeerd en dat de subsidierelatie met Paradox per 31 december 2006 is stopgezet.
- 48 De toegekende subsidie van € 11.014 is ten laste gebracht van het budget Actieplan Cultuurbereik van waaruit Programma 1 'Creatieve netwerken' onder meer gefinancierd wordt. Voor beleidsmaatregel 1 van programma 1 ('Regionale Cultuurplannen worden versterkt door verankering, verdieping en ontwikkeling') is in de cultuurnota 'Stroomversnelling' een bedrag van € 100.000,- voor 2006 opgenomen.
- 49 De toegekende subsidie van € 20.000,- is ten laste gebracht van het budget actieplan cultuurbereik van Programma 1 'Creatieve netwerken'. Hiervoor is in de cultuurnota 'Stroomversnelling' een bedrag van in totaal € 100.000,- voor 2006 opgenomen.
- 50 De subsidie van € 30.000,- is toegekend (subsidiebeschikking d.d. 15.11.05) voor het project 'Staal op Fraylemaborg'. Deze subsidie heeft de provincie (nog) niet definitief vastgesteld. De bevoorschotting van de subsidie is ten laste gebracht van het product amateurkunsten (creatieve regionale netwerken) van programma 1 'Creatieve netwerken', zo blijkt uit de productenrekening 2006 van de provincie Groningen, pagina 322. Hiervoor is in de cultuurnota 'Stroomversnelling' een bedrag van in totaal € 200.000 voor 2006 opgenomen.
- 51 De toegekende subsidie van € 20.000,- is ten laste gebracht van het budget actieplan cultuurbereik van Programma 1 'Creatieve netwerken'. Hiervoor is in de cultuurnota 'Stroomversnelling' een bedrag van in totaal € 100.000,- voor 2006 opgenomen.
- 52 Uit het onderzoek is gebleken dat de subsidie nog niet definitief is vastgesteld omdat het project nog niet is afgerond.
- 53 Deze subsidie is toegekend bij brieven van 22 juni en 14 december 2006. De definitieve vaststelling van de subsidie is niet in het dossier aangetroffen.

Verleende subsidies provincie in Programma 2 'het Verhaal van Groningen'				
<i>Instellingen/activiteiten in onderzoek NR</i>	<i>Vastgestelde subsidies 2006</i>	<i>Begroot in cultuurnota 'Stroomversnelling' 2006</i>	<i>Relatieve bijdrage provincie in werkelijke totale kosten</i>	<i>Relatieve bijdrage van alle publieke participanten (gemeente, provincie en rijk) in de werkelijke totale kosten</i>
Museumhuis Groningen	157.300	155.400	35%	62%
Noordelijk Scheepvaartmuseum	55.100	54.400	13%	52%
Veenkoloniaal Museum	107.400	106.100	31%	63%
Openlucht-museum Het Hoogeland	84.300	83.300	30%	42%
Museum Stad Appingedam	57.000	56.300	48%	94%
Grafisch Museum	15.200	15.000	19%	38%
Folkingestraat Synagoge	25.100	24.800	31%	55%
Klooster ter Apel	89.800	88.700	29%	44%
Menkemaborg	155.800	154.000	47%	57%
Stichting Nationaal Rijtuigen-museum (Borg Nienoord)	119.600	118.200	31%	65%
Borg Verhildersum	150.800	149.000	24%	32%
Fraeylemaborg	104.200	103.000	25%	31%

Verleende subsidies provincie in Programma 3 'Dynamiek in de kunsten van stad en regio'				
<i>Instellingen/activiteiten in onderzoek NR</i>	<i>Vastgestelde subsidies 2006</i>	<i>Begroot in cultuurnota 'Stroomversnelling' 2006</i>	<i>Relatieve bijdrage provincie in werkelijke totale kosten</i>	<i>Relatieve bijdrage van alle publieke participanten (gemeente, provincie en rijk) in de werkelijke totale kosten</i>
Groninger Museum	995.200 ⁵⁴	983.900	15%	59%
Gallili Dance	20.000	20.000	63%	63%
Theater De Citadel	83.100	82.100	13%	94%
Tryater	32.000	31.600	5%	79%
De Noorderlingen	89.800	88.700	38%	89%
Theater te Water	35.400 13.310 ⁵⁵	35.000	22% 32%	47% 65%
Prime	10.000	10.000	6%	69%
Stichting Jungle Warriors	20.000	20.000	20%	40%
Liga '68	50.600	50.000	21%	70%
Grover Pop	32.900	32.500	44%	76%
Noord Nederlands Orkest	10.000 34.000 ⁵⁶	76.000 (totaal) ⁵⁷	3% Onbekend	Onduidelijk ⁵⁸ Onbekend ⁵⁹
Stichting Fotografie Noorderlicht	55.700	55.000	7%	54%
Stichting Noorderzon	55.700 1.500 ⁶⁰	55.700	5% Onbekend	31% Onbekend
Stichting Noorderslag	68.300 5.280 ⁶¹	68.300	6% 42%	25% 82%
Stichting Op Roakeldais	12.300	12.300	10%	10%
Stichting Peter de Grote Festival	25.000	25.000	14%	63%
Grand Theatre	17.500	17.500	1%	38%

54 Dit bedrag is inclusief de bijdrage voor aankopen/manifestaties Groninger Museum die in 2006 € 45.400,- bedroeg. Zie pagina 349 van de productenrekening provincie Groningen.

55 Deze subsidie is verstrekt voor de uitvoering van de activiteit 'Wie speelt theater te water' en is toegekend bij brief van 22 december 2005, nr. 2005-25.002/51, CW. De subsidie is op 25 januari 2008 definitief vastgesteld.

56 Deze bijdrage is toegekend bij brief 7 september 2006 nr. 2006-07127/36/B.34, CW. De subsidie dient besteed te worden conform de doelstelling van het noordelijk cultuurconvenant: het bieden van ruimte voor nieuwe initiatieven en ontwikkelingsmogelijkheden voor kunstenaar, zoals deze is omschreven op pagina 45 van de Rijkscultuurnota 'meer dan de som'. De definitieve vaststelling van de subsidie is niet in het dossier aangetroffen.

57 Niet apart gespecificeerd: voor de Noordelijke Productiefunctie is voor 2006 een (totaal)bedrag van € 76.000,- begroot.

58 De reden dat de relatieve bijdrage niet is berekend, is gelegen in het feit dat in de financiële stukken van het NNO geen onderscheid is gemaakt tussen publieke en andere financiers.

59 In de door het NNO ingediende begroting voor 2006 is een bedrag van € 5.990.740,- aan steun van andere financiële participanten opgenomen.

60 Deze subsidie is toegekend bij brief van 22 juni 2006 en heeft betrekking op de Pilot De Ommelander Tour. Uit de definitieve vaststellingsbeschikking kan het definitief vastgestelde subsidiebedrag niet worden afgeleid.

61 Deze subsidie is toegekend bij brief van 2 maart 2006 en is als incidentele subsidie verstrekt voor de opening van het festival.

Kunstencentrum Groningen	3.500	3.500	12%	21%
Stichting Prinses Christina Concours	5.700	5.700	1%	Onduidelijk ⁶²
Stichting Haydn Muziekfestival	2.300	2.300	20%	84%
Stichting Doe maar dicht maar	2.300	2.300	2%	73%
Stichting New Attraction	30.000	Niet opgenomen	18%	44%

62 De reden dat de relatieve bijdrage niet is berekend, is gelegen in het feit dat in de financiële stukken van de Stichting Prinses Christina Concours geen onderscheid is gemaakt tussen publieke en andere financiers.

Bijlage 2 Culturele opbrengsten

Inleiding

In het verdiepend onderzoek is onderzocht of de activiteiten van elf geselecteerde culturele instellingen bijdragen aan het realiseren van de provinciale doelstellingen. Daarnaast is voor instellingen die subsidie ontvangen op grond van het Noordelijk Cultuur Convenant onderzocht of hun activiteiten bijdragen aan het realiseren van de noordelijke ambities op cultureel gebied. Ten slotte is onderzocht of zich ook individuele, sociale en/of economische opbrengsten⁶³ voordoen ten gevolge van deze activiteiten. Opbrengsten worden in dit onderzoek benoemd als resultaten en maatschappelijk effecten gezamenlijk optreden. De *voorwaarden* voor opbrengst(en) worden eveneens benoemd.

Per geselecteerde activiteit van een instelling wordt hierna kort ingegaan op de taak en (hoofd)activiteit van de instelling, de (verwachte en bereikte) resultaten, de opbrengsten en bijdrage van de activiteit aan provinciale culturele doelstellingen.

Casebeschrijvingen musea

2.1 Museum stad Appingedam

Het museum is een cultuurhistorisch museum met aandacht voor architectuur, stedenbouw en stadsontwikkeling. De geschiedenis en ontwikkeling van de stad Appingedam en het achterland Fivelingo staan centraal. Het museum werkt samen met andere instellingen en wisselt onderdelen van de collectie uit. Een voorbeeld daarvan is een tentoonstelling over de geschiedenis van de regio in de Tweede Wereldoorlog⁶⁴, waardoor het museum zich tegelijk kon profileren in de regio. Het museum heeft een aantal medewerkers in vaste dienst.

Het museum vertelt 'het verhaal van Groningen' door tentoonstellingen en exposities. De wisseltentoonstelling 'eten & zo, voeding door de eeuwen heen' was speciaal gericht op 'het verhaal van Groningen'. De structurele subsidie van de provincie van 57.000 euro is bedoeld voor alle activiteiten van het museum. De provincie verwacht dat het museum hiervoor 4 tentoonstellingen organiseert, 6.500 bezoekers trekt, deelneemt aan het project museumregistratie (MUSIP) en aanjaagfunctie binnen de regio heeft. In 2006 zijn er 9 tijdelijke tentoonstellingen geweest en 18 andere publieksactiviteiten, die gezamenlijk 6.630⁶⁵ bezoekers hebben getrokken.

63 Zie voor theorie, uitgangspunten en toepassing G.Marlet, J. Poort, F. Laverman , De kunst van investeren in cultuur, SEO 2007.

64 Tentoonstelling in kerkje in Holwierde; aantal bezoekers 800.

65 Aantal bezoekers in provinciaal dossier; volgens Toerdata Noord zijn er 5.830 bezoekers in 2006 geweest, Toerdata Noord, Toerisme in cijfers 2007, bijlage 29.

Als opbrengsten kunnen worden benoemd 'consumptiewaarde' en 'verbetering van welzijn en gezondheid' omdat er sprake is van publieksbereik en uit het gastenboek⁶⁶ positieve reacties blijken. Daarnaast kan als opbrengst worden genoemd 'vergroten human capital door kennisuitwisseling', omdat het museum debatten organiseert rondom tentoonstellingen. Met andere musea is een debat georganiseerd over de canon van de nationale geschiedenis, hetgeen resulteerde in een regionale canon die nu op scholen in de regio wordt gebruikt. Voorwaarden voor overige opbrengsten hebben betrekking op:

- voorwaarde voor 'bevorderen sociale cohesie en collectieve identiteit', omdat het museum activiteiten voor de regio en lokale bewoners organiseert en gebruik maakt van tientallen vrijwilligers;
- voorwaarde voor 'stimuleren toerisme en bestedingen' omdat in het seizoen veel (dag)toeristen een bezoek brengen; hoeveel dit er zijn is onbekend;
- voorwaarde voor 'vergroten human capital door scholing' omdat er een speciaal ontwikkelde lesmethode is gemaakt die gebruikt wordt op scholen.

De activiteiten van het museum dragen bij aan provinciale doelstellingen die betrekking hebben op het instandhouden en presenteren van de collectie Groningen, het zichtbaar maken van de rijkdom van de eigen regio en het versterken van de identiteit van de eigen bewoners. Door deelname aan MUSIP draagt het museum bij aan de doelstelling om de collecties te inventariseren, ontsluiten en digitaliseren.

2.2 Stichting museum Menkemaborg

De Menkemaborg en collectie, waaronder de historische tuinen en monumentale gebouwen, zijn eigendom van het Groninger museum. De Menkemaborg wil de bezoeker een zo compleet mogelijk beeld geven van het leven op een Groninger borg in de 17e en 18e eeuw. Er zijn vier mensen in vaste dienst en 14 vrijwilligers betrokken.

De structurele subsidie van de provincie van 155.800 euro is bedoeld voor een aantal gewenste resultaten⁶⁷ en een aantal concrete prestaties, zoals openingsuren, aantallen bezoekers en vrijwilligers en deelname aan MUSIP. Ook moet de Menkemaborg de meest bezochte cultuurtoeristische attractie in Noord-oost Groningen zijn. Het museum geeft aan dat de activiteiten bijdragen aan het cultuurtoerisme van de regio; de overige resultaten zijn ruim⁶⁸ gehaald.

66 Het gastenboek is voor het museum een belangrijke bron van informatie; er wordt geen publieksonderzoek gedaan of onderzoek naar bestedingen/economische spin-off.

67 Inventarisatie/relevantie van de collectie Groningen, collectieplan en toekomstvisie en draagvlak bij de lokale bevolking. Van secundair belang acht de provincie dat het museum een rol speelt in het regionaal Cultuurplan en erfgoed educatie, stijging bezoekersaantallen en registratie van marketing gegevens over bezoekers van het museum.

68 Bezoekers verwacht 23.500 (11.500 van buiten) – gerealiseerd 24.562 (16.000 van buiten provincie), vrijwilligers verwacht 9 – gerealiseerd 14. Eén tentoonstelling (verwacht en gerealiseerd) over eten & drinken in de 18e eeuw, 5 publieksactiviteiten en 2 lezingen.

Als opbrengsten kunnen worden benoemd ‘consumptiewaarde’ en ‘verbetering van welzijn en gezondheid’ omdat er sprake is van publieksbereik (24.562 bezoekers) en omdat uit de publieksenquête een positief beeld naar voren komt. Dit wordt versterkt door het feit dat de Menkemaborg de museumprijs 2007 heeft gewonnen, gebaseerd op het oordeel van bezoekers. Daarnaast kan als opbrengst worden benoemd ‘stimuleren van toerisme’ omdat tweederde van de bezoekers afkomstig zijn uit een andere regio dan het Noorden en de Menkemaborg het enige museum in Noord-Nederland is met 2 sterren in de ‘Michelin’ gids voor cultuurtoerisme. Niet onderzocht en niet bekend is wat de economische spin-off is. Voorwaarden voor overige opbrengsten hebben betrekking op:

- voorwaarde voor ‘bevorderen sociale cohesie en collectieve identiteit’, omdat het museum gebruik maakt van 14 vrijwilligers;
- voorwaarden voor ‘vergroten van human capital door scholing en kennisuitwisseling’, omdat veel scholen de borg bezoeken en er lezingen/debatavonden zijn.

De activiteiten van de Menkemaborg dragen bij aan provinciale doelstellingen die betrekking hebben op het instandhouden en presenteren van de collectie Groningen, het zichtbaar maken van de rijkdom van de eigen regio en het versterken van de identiteit van de eigen bewoners. Door deelname aan MUSIP draagt het museum bij aan de doelstelling om de collecties te inventariseren, ontsluiten en digitaliseren.

2.3 Groninger museum

Het Groninger museum richt zich met de collectie en presentaties op een breed publiek en wil het publiek verwonderen en aanzetten tot meningsvorming door manifestaties van (inter)nationale betekenis⁶⁹. Er werken 139 mensen bij het museum, waaronder 20 via de sociale werkvoorziening of een reïntegratietraject.

De subsidie van de provincie van 995.200⁷⁰ euro is bedoeld voor alle activiteiten van het museum en de provincie verwacht een aantal resultaten⁷¹ en prestaties die betrekking hebben op aantallen tentoonstellingen en bezoekers, openingsuren en samenwerkingsverbanden. Tevens moet het Groninger museum steun aan kleinere musea leveren en een bijdrage leveren aan de aantrekkingskracht van Groningen als vestigingsplaats en de economische spin-off in de regio. Het Groninger museum is van mening dat het museum het imago van Groningen als vestigingsplaats versterkt⁷². De overige resultaten zijn grotendeels gerealiseerd.

69 Mission statement beleidsplan Groninger museum.

70 Structurele subsidie 949.800 en 45.400 euro voor aankopen en bijzondere manifestaties.

71 Inventarisatie/relevantie van de collectie Gronigen, collectieplan en toekomstvisie en draagvlak bij de lokale bevolking. Van secundair belang acht de provincie dat het museum een rol speelt in erfgoed en erfgoededucatie, stijging bezoekersaantallen en registratie van marketing gegevens over bezoekers van het museum.

72 Interview met de directeur van het Groninger Museum.

Als opbrengsten kunnen worden benoemd ‘consumptiewaarde’ en ‘verbetering van welzijn en gezondheid’ omdat er sprake is van publieksbereik (157.000 bezoekers) en omdat uit publieksonderzoek⁷³ een waardering blijkt die varieert van 6,3 tot 8,3. Een andere opbrengst heeft te maken met het stimuleren van toerisme en bestedingen. Uit een publieksonderzoek naar twee grote tentoonstellingen⁷⁴ blijkt dat het aandeel bezoekers uit de provincie Groningen ligt tussen de 24% en de 27%. Gemiddeld genomen is 45% van de bezoekers afkomstig uit één van de drie noordelijke provincies. De bezoekers van deze tentoonstellingen gaven gemiddeld 45 euro per persoon uit. Het totaal aan bestedingen door bezoekers van buiten de stad Groningen bedroeg voor de twee tentoonstellingen tezamen ruim 3,7 miljoen euro.

Voorwaarden voor overige opbrengsten hebben betrekking op:

- voorwaarde voor ‘bevorderen sociale cohesie en collectieve identiteit’, omdat het museum gebruik maakt van 46 lokale vrijwilligers;
- voorwaarden voor ‘vergroten van human capital door scholing en kennisuitwisseling’, omdat het museum veel activiteiten op het gebied van educatie organiseert (100 workshops) en er een aparte coördinator educatie is.

De activiteiten van het Groninger museum zijn in financiële zin ondergebracht bij de provinciale doelen onder ‘het verhaal van Groningen’; de activiteiten van het museum dragen daar maar voor een klein deel aan bij⁷⁵. Door deelname aan MUSIP draagt het museum bij aan de doelstelling om de collecties te inventariseren, ontsluiten en digitaliseren. Inhoudelijk is het Groninger museum in de cultuurnota opgenomen onder programma 2 ‘dynamiek in de kunsten van stad en regio’. De activiteiten en resultaten van het museum dragen bij aan het bevorderen van dynamiek in de regio en versterken van de culturele infrastructuur.

73 Publieksonderzoek naar 8 grote tentoonstellingen. Het bezoekersaantal ligt overigens nog onder de gewenste stijging naar 185.000 bezoekers.

74 Akseli Gallen - Kallela en Cha Cha/Fenomeen Herman Brood.

75 Het museum geeft aan dat zij kennis ter beschikking stelt voor ‘het verhaal van Groningen’, maar dat dit amper als activiteit van het museum kan worden aangemerkt.

2.4 Familiefietstheatertocht Leek

De VVV in Leek organiseert sinds 2003 een tweedaagse fietstocht door de omgeving van het Westerkwartier, waarin de overige VVV's participeren. Op een aantal plaatsen langs de route worden voorstellingen gespeeld in monumentale gebouwen, zoals kerken en molens.

De provincie heeft subsidie van 10.000 euro verleend; vooraf zijn geen eisen gesteld, achteraf heeft de VVV een inhoudelijke verslag ingediend. Hieruit blijkt dat in 2006 514 betalende deelnemers en 250 kinderen (gratis deelname) zijn geweest, dat vooral Groninger artiesten zijn geëngageerd en dat er een beroep is gedaan op jong talent. De VVV heeft met lokale partijen in het Westerkwartier samengewerkt en er hebben veel vrijwilligers aan meegewerkt.

Als opbrengsten kunnen worden benoemd 'consumptiewaarde' en 'verbetering van welzijn en gezondheid' omdat er sprake is van publieksbereik (764 bezoekers) en omdat reacties en waardering⁷⁶ over de activiteit positief zijn. Voorwaarden voor overige opbrengsten hebben betrekking op:

- voorwaarde voor 'bevorderen sociale cohesie en collectieve identiteit', omdat lokale instellingen en bewoners bij de tocht zijn betrokken of hebben meegedaan en jonge lokale musici zijn ingezet;
- voorwaarden voor 'vergroten onderwijsprestaties en human capital door scholing' omdat 250 kinderen actief hebben (kunnen) participeren.

De familiefietstheatertocht draagt voor een deel bij aan de provinciale doelstelling die gericht is op het versterken van de culturele infrastructuur. De subsidie is beschikbaar gesteld vanuit de regeling Regionale Cultuurplannen, waarin inzet op culturele netwerken en initiatieven in de regio en daarmee versterken van de infrastructuur bereikt moet worden.

2.5 Theater De Citadel

Het theatergezelschap De Citadel uit Groningen maakt sinds 1992 voorstellingen voor kinderen en jongeren; het gezelschap maakt theater in de eigen omgeving van kinderen (speellokaal of gymzaal), op locatie of in het eigen Theaterhuis. Ook is er een aparte werkplaats voor nieuwe theatermakers, De Opkamer, om het talent van haar acteurs te ontwikkelen. De Citadel werkt samen met andere theaters, zoals Grand Theatre, heeft een tiental vaste medewerkers in dienst en maakt gebruik van acteurs op tijdelijke basis.

De voorstelling 'Puur Natuur' is bedoeld voor kinderen in de bovenbouw van het basisonderwijs om in een montagevoorstelling te ontdekken hoe wonderlijk de natuur in elkaar zit. Aan de voorstelling

76 Eindverslag Familiefietstheatertocht 2006.

is een educatief traject gekoppeld. De subsidie van de provincie van 83.100 euro is bedoeld voor alle activiteiten van De Citadel. De provincie geeft aan dat De Citadel een aantal producten moet ontwikkelen voor leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs en dat er educatieve activiteiten in de klas zijn. Spreiding van het aantal voorstellingen over het Noorden⁷⁷ en bezoekersaantallen worden eveneens in de beschikking vermeldt. De resultaten⁷⁸ zijn (ruim) bereikt. De voorstelling 'Puur natuur' is 52 keer in het Noorden gespeeld voor in totaal 2.464 kinderen.

Als opbrengsten voor het Noorden kunnen worden benoemd 'consumptiewaarde' en 'verbeteren van welzijn en gezondheid' omdat de voorstelling 2.464 bezoekers heeft getrokken en omdat uit de evaluaties van scholen een positieve waardering blijkt. Een aantal voorwaarden voor opbrengsten doet zich eveneens voor, namelijk:

- voorwaarde voor 'vergroten onderwijsprestaties' en 'vergroten human capital door scholing' omdat kinderen passief en actief hebben geparticipeerd en er een educatief traject aan de voorstelling is gekoppeld;
- voorwaarde voor 'voorkomen criminaliteit en vergroten leefbaarheid van de wijk' omdat jongeren actief hebben geparticipeerd in de voorstelling.

De bijdrage van de geselecteerde activiteit 'Puur Natuur' aan provinciale doelen is minimaal. De activiteiten van De Citadel in algemene zin leveren een bijdragen aan provinciale doelen die betrekken hebben op talentontwikkeling (de Opkamer) en bevordering van dynamiek. De Citadel draagt in algemene zin bij aan de ambities uit het Noordelijk Cultuur Convenant die gericht zijn op het versterken van de culturele infrastructuur en samenwerking en op het stimuleren van talentontwikkeling.

2.6 Stichting Tryater

Tryater wil levendig, belangwekkend Friestalig theater maken en wil een groot publiek bereiken door theater naar de mensen te brengen. Naast theater voor volwassenen maakt Tryater ook jeugdtheater dat zich uitstrekt over de noordelijke provincies. Door jongeren kennis te laten maken met theater, hoopt Tryater hun creativiteit te prikkelen.

De geselecteerde voorstelling is 'reprise van het experiment van de heer Borgers' die bedoeld is voor kinderen van 9-12 jaar en gespeeld is in een vrachtwagen met een mobiel podium. De provincie verwacht voor de structurele subsidie van 32.000 euro dat er 2 jeugd

77 de verdeling van 95% van alle voorstellingen in het Noorden komt overeen met de praktijk, maar niet met de afspraak die met OCW in het kader van het Noordelijk Cultuurconvenant is gemaakt; die verdeling is 60 - 40.

78 In totaal waren er zo'n 60 voorstellingen beoogd en zijn er 74 gerealiseerd; het verwachte aantal bezoekers was 3000 - er zijn 3.505 bezoekers in 2006 geweest. Alleen de voorstelling 'Puur Natuur' is met 52 (beoogd 55) spelen iets onder de verwachting gebleven.

theatervoorstellingen worden geproduceerd, dat van het aantal voorstellingen per productie minimaal 15% in Groningen wordt gespeeld en dat het aantal bezoekers gemiddeld 50 per voorstelling is. Er is niet expliciet in de beschikking aangegeven hoeveel van dit bedrag bestemd is voor deze voorstelling. De werkelijke kosten voor 'reprise van het experiment van de heer Borgers' bedroegen 31.908 euro⁷⁹.

De voorstelling 'reprise van het experiment van de heer Borgers' is 33 keer gespeeld voor 1.501 bezoekers en deze vonden allemaal plaats in de provincie Fryslân. Over de andere voorwaarden zijn resultaten bekend, maar omdat er geen informatie is over de verdeling over producties, is niet vast te stellen of deze zijn gerealiseerd zoals beoogd⁸⁰. Omdat de onderzochte voorstelling niet in Groningen is gespeeld, is het niet aannemelijk dat zich opbrengsten in Groningen hebben voorgedaan en dat de voorstelling een bijdrage heeft geleverd aan het realiseren van provinciale cultuurdoelstellingen.

Tryater heeft met haar voorstelling en activiteiten een bijdrage geleverd aan de ambities uit het Noordelijk Cultuurconvenant, te weten: versterking culturele infrastructuur, samenwerking met noordelijke instellingen en talentontwikkeling.

Casebeschrijvingen festivals

2.7 Jongerenfestival Cultshot

Het festival⁸¹ is bedoeld om jongeren te stimuleren om culturele activiteiten te ondernemen, amateurkunst te bevorderen door jongeren een kans geven op te treden en de drempel te verlagen om een kunstinstelling te bezoeken of zelf aan kunst mee te werken. Het festival bestaat uit workshops op het gebied van theater, dans en muziek (middagprogramma) en een muziekfestival met regionale bands (avondprogramma). Het is georganiseerd door een aantal studentes met medewerking van vrijwilligers.

De provinciale subsidie van 11.014 is zonder voorwaarden vooraf beschikbaar gesteld. Als opbrengsten kunnen benoemd 'consumptiewaarde' en 'verbeteren van welzijn en gezondheid' omdat het festival zo'n 500 bezoekers heeft getrokken en omdat uit reacties van deelnemers een positieve waardering blijkt. Hiermee is ook de voorwaarde voor 'stimuleren van bestedingen' aanwezig. Andere voorwaarden voor opbrengsten zijn:

- voorwaarde voor 'vergroten onderwijsprestaties' en 'vergroten human capital door scholing' omdat jongeren passief en actief hebben geparticipeerd;

79 Financieel jaarverslag 2006 van Tryater.

80 Er zijn in 2006 4 jeugdtheaterproducties gemaakt, er zijn in totaal 350 voorstellingen jeugdtheater uitgevoerd die 20.235 bezoekers hebben getrokken. De verdeling over de individuele producties is onbekend.

81 Het festival vond plaats op 7 juli 2006 in Haren; deze gemeente heeft de aanvraag tot subsidie voor zijn rekening genomen omdat privé personen het festival organiseren en alleen rechtspersonen in aanmerking komen voor subsidie.

- voorwaarde voor 'voorkomen criminaliteit en vergroten leefbaarheid van de wijk' omdat jongeren actief hebben geparticipeerd in de workshops;
- voorwaarde voor 'bevorderen sociale cohesie en collectieve identiteit', omdat lokale partijen betrokken zijn en lokale jongeren een groot deel van de bezoekers waren; het festival is georganiseerd door en met vrijwilligers.

Het festival draagt voor een deel bij aan de provinciale doelstelling die gericht is op het versterken van de culturele infrastructuur. De subsidie is beschikbaar gesteld vanuit de regeling Regionale Cultuurplannen, waarin inzet op culturele netwerken en initiatieven in de regio en daarmee versterken van de infrastructuur bereikt moet worden.

2.8 Stichting Jungle Warriors

De stichting is gericht op het geven van concerten met musici uit verschillende landen. Dans is vaak een belangrijk onderdeel van het programma. De focus ligt op de noordelijke regio, maar er zijn ook activiteiten in de rest van Nederland en internationaal. De stichting heeft haar activiteiten gesplitst in drie onderdelen (producties, educatie en internationaal). Er werken een tiental vaste mensen en een veertigtal tijdelijke krachten⁸². Op projectbasis organiseert de stichting ook festivals.

Eén daarvan is het Ruigelandfestival, dat regionaal talent via audities op scholen in het Westerkwartier zoekt. Uit iedere gemeente in het Westerkwartier (4) wordt een talent geselecteerd. De geselecteerde talenten mogen optreden op het festival en worden daarna een jaar lang door Jungle Warriors gecoached en begeleid. Het festival is bedoeld om jong talent een podium te bieden en de gelegenheid te geven om op te treden voor een groot publiek samen met professionele artiesten. De organisatie wil zo extra aandacht geven aan het talent dat in het Noorden aanwezig is. Het festival is laagdrempelig gehouden om een groot aantal bezoekers te trekken⁸³.

De provincie heeft een subsidie van 40.000 euro (20.000 structureel en 20.000 incidenteel) beschikbaar gesteld zonder prestatie-indicatoren. Als opbrengsten kunnen benoemd 'consumptiewaarde' en 'verbeteren van welzijn en gezondheid' omdat het festival zo'n 2500 bezoekers heeft getrokken en omdat uit reacties van deelnemers een positieve waardering blijkt. Hiermee is ook de voorwaarde voor 'stimuleren van bestedingen' aanwezig.

Andere voorwaarden voor opbrengsten zijn aanwezig, namelijk:

- voorwaarde voor 'vergroten human capital door scholing' omdat talenten niet alleen de kans krijgen op te treden, maar een aantal

82 Volgens de provincie zijn er tevens 75 vrijwilligers betrokken bij de Stichting Jungle Warriors (Ambtelijk hoor en wederhoor 25 april 2008). De Rekenkamer heeft dit niet kunnen vaststellen op basis van de door de provincie en instelling verstrekte informatie.

83 Interview met directeur Jungle Warriors, 21 februari 2008.

- daarvan ook een jaar lang begeleidt wordt en coaching krijgt;
- voorwaarde voor 'voorkomen criminaliteit en vergroten leefbaarheid van de wijk' omdat jongeren passief en actief hebben geparticipeerd en de doelgroep van het festival breder is (families, gezinnen, kinderen);

Het festival draagt bij aan de provinciale doelstelling die gericht is op het versterken van de culturele infrastructuur. Amateur- en professionele muzikanten komen met elkaar in aanraking en scholen worden betrokken bij het festival. De subsidie is beschikbaar gesteld vanuit de regeling Regionale Cultuurplannen, waarin inzet op culturele netwerken en initiatieven in de regio en daarmee versterken van de infrastructuur bereikt moet worden.

2.9 Stichting Noorderzon

De stichting organiseert het Noorderzonzonfestival, een elfdaags theaterfestival met muziek, dans, theater en kunst. Het festival wil laagdrempelig en toegankelijk kwalitatief hoogwaardig interdisciplinair theater aanbieden voor een breed publiek. Het festival moet een aanvulling zijn op het gewone culturele aanbod in Groningen en de bezoeker laten kennismaken met andere culturen. Noorderzon wil een sterke inbedding in de stad Groningen hebben. De basis wordt gevormd door een tiental vaste medewerkers gaandeweg aangevuld met tijdelijke krachten; op het hoogtepunt zijn er enkele honderden vrijwilligers bij betrokken.

De provincie heeft voor de subsidie van 55.700 euro geen voorwaarden vooraf gesteld. Er zijn 358 voorstellingen geweest en vrijwel alle culturele instellingen uit Groningen hebben in (artistieke) samenwerking of partnerschap met Noorderzon acte de présence gegeven. Als opbrengsten kunnen benoemd 'consumptiewaarde' en 'verbeteren van welzijn en gezondheid' omdat het festival zo'n 25.000 betalende bezoekers⁸⁴ heeft getrokken en omdat uit mediareacties, recensies en publieksonderzoek⁸⁵ een positieve waardering blijkt. Hiermee is ook de voorwaarde voor 'stimuleren van bestedingen' aanwezig. De voorwaarde voor 'bevorderen sociale cohesie en leefbaarheid van de wijk' is aanwezig omdat de lokale inbedding een belangrijke sociale spin-off heeft en omdat er 385 vrijwilligers en andere instellingen uit de stad bij betrokken zijn.

Het festival draagt bij aan de provinciale doelen onder 'dynamiek in de kunsten in stad en regio' die betrekking hebben op het bevorderen van (podium)kunsten in de stad en versterken van uitstraling van grote festivals en versterken culturele infrastructuur. Daarmee heeft Noorderzon eveneens een bijdrage geleverd aan de ambities uit het

84 Een groot deel van de voorstellingen is gratis. Naar schatting zijn in totaal zo'n 110.000 bezoekers geweest.

85 Onder andere onderzoek naar demografische gegevens (2004), en publiekswaardering en innovatie (Innovation and succes of a summer festival; masterthesis van W. van der Schuur 2006). Zo blijkt dat 51% van de bezoekers het festival al voor de 5e keer of vaker bezoekt, hetgeen een aanwijzing is voor positieve waardering. In 2006 zijn er 253 artikelen in de media over Noorderzon verschenen.

Noordelijk Cultuur convenant: versterking culturele infrastructuur, samenwerking met noordelijke instellingen en talentontwikkeling/ruimte voor experiment.

2.10 Stichting Noorderslag

De stichting organiseert het Noordeslagweekend, waarin het Noorderslagfestival (Nederlandse bands), het Eurosonicfestival (Europese bands) en een seminar plaatsvinden. De stichting is betrokken bij het European Talent Exchange Program (ETEP), waarin diverse festivalorganisatoren bands (kunnen) boeken. De stichting heeft 30 medewerkers in dienst.

Het Noorderslagfestival richt zich op relatief onbekende bands en beoogt een rol te spelen in de export van Nederlandse (pop en rock) muziek door talentvolle bands te ondersteunen bij het opbouwen van hun (inter)nationale carrière. Noorderslag wil uitgroeien tot het belangrijkste Europese festival voor popmuziek – daarbij is het niet de bedoeling zoveel mogelijk publiek te trekken, maar om nieuw talent te presenteren aan de muziekindustrie.

De subsidie van de provincie (68.300 euro structureel en 5.280 euro incidenteel voor de opening van Noorderslag) is beschikbaar gesteld zonder prestatie-afspraken. Een opbrengst van het festival is het ‘vergroten van human capital door kennisuitwisseling’ omdat het festival ook een netwerkevenement is en de mogelijkheid biedt contacten te leggen. Dit wordt door de deelnemers gewaardeerd (6,8 voor netwerken en 5,7 voor kennisgaring). Als andere opbrengsten kunnen benoemd ‘consumptiewaarde’ en ‘verbeteren van welzijn en gezondheid’ omdat het festival 3000 bezoekers heeft getrokken die het een gemiddelde waardering van 7,4 hebben gegeven. Hiermee is ook de voorwaarde voor ‘stimuleren van bestedingen’ aanwezig. De helft van de bezoekers komt van buiten de regio en volgens de organisatie levert het festival door horecabezoek en overnachtingen een economische spin-off van 3 miljoen euro op. De voorwaarde voor ‘bevorderen sociale cohesie’ is aanwezig omdat er veel vrijwilligers bij betrokken zijn.

Het festival draagt bij aan de provinciale doelen onder ‘dynamiek in de kunsten in stad en regio’ die betrekking hebben op het bevorderen van (podium)kunsten in de stad en versterken van uitstraling van grote festivals en versterken culturele infrastructuur. Daarmee heeft Noorderslag eveneens een bijdrage geleverd aan de ambities uit het Noordelijk Cultuur convenant: versterking culturele infrastructuur, samenwerking met noordelijke instellingen en talentontwikkeling/ruimte voor experiment.

2.11 Stichting Fotomanifestatie Noorderlicht

De stichting organiseert jaarlijks een fotomanifestatie die om het jaar in Leeuwarden en Groningen plaatsvindt. Een galerie in Groningen

en een eigen productiebureau maken er ook onderdeel van uit. Noorderlicht wil een toonaangevend podium zijn voor fotografen en de beeldvorming van bezoekers over een thema beïnvloeden door een onderwerp van een andere kant te belichten. De bezoeker moet geprikkeld worden tot nadenken en discussie.

De provincie heeft aan Noorderlicht 55.700 euro subsidie beschikbaar gesteld, hierover zijn geen prestatie-afspraken gemaakt. Noorderlicht draagt bij aan de provinciale doelen onder 'dynamiek in de kunsten in stad en regio' die betrekking hebben op het bevorderen van (podium) kunsten in de stad en versterken van uitstraling van grote festivals en versterken culturele infrastructuur. Daarmee heeft Noorderlicht eveneens een bijdrage geleverd aan de ambities uit het Noordelijk Cultuur convenant: versterking culturele infrastructuur, samenwerking met noordelijke instellingen en talentontwikkeling/ruimte voor experiment.

De fotomanifestatie 2006 had als thema 'Another Asia' en werd in Leeuwarden⁸⁶ gehouden. Hierdoor is het niet aannemelijk dat zich opbrengsten in Groningen hebben voorgedaan.

Samenvatting culturele opbrengsten naar categorie

Uit het deelonderzoek naar 11 cases blijkt dat individuele opbrengsten het meest worden gerealiseerd. 'Cultuurconsumptie' en 'verbetering van welzijn en gezondheid' doen zich voor bij een cultureel aanbod dat bezoekers trekt en positief wordt gewaardeerd. Deze opbrengsten doen zich op alle drie deelgebieden voor. De voorwaarde voor 'verbeteren van onderwijsprestatie' is aanwezig bij die activiteiten die op de jeugd zijn gericht en een educatief programma hebben ontwikkeld. Bijzonder is dat één opbrengst die samenhangt met festivals zich niet heeft voorgedaan, namelijk geluidsoverlast.

Uit het deelonderzoek blijkt dat voorwaarden voor sociale opbrengsten aanwezig zijn, maar dat niet gesteld kan worden dat deze zich ook daadwerkelijk hebben voorgedaan. Het actief participeren van jeugd bij activiteiten en de inzet en betrokkenheid van vrijwilligers kunnen criminaliteit voorkomen respectievelijk de sociale cohesie bevorderen.

De economische opbrengst 'creëert werkgelegenheid' doet zich voor bij 10 cases⁸⁷ omdat deze instellingen mensen in vaste dienst hebben. De opbrengst 'stimuleren toerisme en bestedingen' heeft zich alleen aantoonbaar voorgedaan bij het Groninger museum. De voorwaarden voor andere economische opbrengsten zoals positieve bijdrage aan het woon- en vestigingsklimaat en het aantrekken van human capital zijn niet overtuigend aanwezig⁸⁸. De voorwaarden voor vergroten van human capital door scholing of door kennisuitwisseling zijn aanwezig in een aantal gevallen, maar of de opbrengsten zich (op termijn) ook zullen voordoen is onbekend.

86 Informatie over de manifestatie en opbrengsten zijn opgenomen in het rapport 'Cultuurbeleid in Fryslân' van de Noordelijke Rekenkamer.

87 Uitzondering hierop vormt het Jongerenfestival Cultshot dat volledig door vrijwilligers wordt georganiseerd.

88 Dit blijkt ook al uit het eerdergenoemde SEO-onderzoek van G. Marlet, J. Poort en F. Laverman (2007).

Bijlage 3 Subsidieverlening en -vaststelling

Inleiding

Volgens de provincie Groningen kenmerkt een goede subsidierelatie zich door het formuleren van heldere en haalbare doelen en het realiseren van die doelen. De provincie hanteert als uitgangspunt dat de verantwoording zich richt op resultaten en de bijdrage aan het provinciaal beleid. De provincie bewaakt daarom de financiële situatie van instellingen die zij structureel subsidieert. De provincie verstrekt budget- en incidentele subsidies. De laatste worden eenmalig verstrekt voor bepaalde activiteiten. Budgetsubsidies die grotendeels periodiek worden verstrekt zijn gerelateerd aan activiteiten en/of resultaten.

De subsidieaanvragen, beschikkingen tot verlening en vaststelling van de subsidie voor het jaar 2006 zijn bestudeerd⁸⁹. Per onderdeel wordt hieronder kort weergegeven tot welke bevindingen dit algemene dossieronderzoek⁹⁰ heeft geleid.

Aanvraag voor subsidie

Een aanvraag voor subsidie gaat in het algemeen vergezeld van een activiteitenplan en een begroting. In 44 van de 48 onderzochte dossiers zijn deze beide documenten in de dossiers aangetroffen⁹¹. In de ingediende activiteitenplannen worden altijd activiteiten genoemd die de instelling van plan is uit te gaan voeren. Over het algemeen wordt er een duidelijk beeld geschetst van de uit te voeren activiteiten. Zo wordt voor festivals een beschrijving van het festival gegeven. Omdat ongeveer de helft van de festivals budgetgesubsidieerd zijn betekent dit dat de provincie met deze instellingen expliciete prestatie-afspraken worden gemaakt⁹². Podiumkunstinstituten geven doorgaans een overzicht van de te spelen of te ontwikkelen voorstellingen, concerten en/of producties. Musea geven hun voornemens aan die passen onder de museale 'kerntaken' en taken meer specifiek voor het betreffende museum. Alle onderzochte musea ontvangen een budgetsubsidie, die overigens niet bedoeld is voor commerciële doeleinden.

In 36 van de 45 activiteitenplannen zijn resultaten beschreven waartoe de activiteit moet leiden. Resultaten worden op verschillende abstractieniveaus omschreven. Zo wil het Jonge Harten festival onder andere jongeren kennis laten maken met theater door hen te laten zien dat theater of kunst heel veel met hun eigen leven te maken kan

89 In bijlage 4 is het normenkader voor subsidieverstrekking opgenomen.

90 Aan het eind van deze bijlage is informatie opgenomen over subsidiebedragen 2006 per instelling.

91 In het geval van 'Op Roakeldais' en de structurele subsidie aan Noorderslag is alleen een begroting aangetroffen. De incidentele subsidie voor de opening van Noorderslag is verleend zonder dat er een aanvraag aan ten grondslag lag. Bij museumstad Appingedam is alleen een activiteitenplan in het dossier aangetroffen.

92 Cultuurnota 'Stroomversnelling'; instellingen die een budgetsubsidie ontvangen krijgen 'bs' toegevoegd.

hebben. Eén van de doelen van het klooster Ter Apel is het bereiken van 30.000 bezoekers waarvan 45% uit de drie noordelijke provincies. Wanneer resultaten concreet worden beschreven, gaat het doorgaans over het publiekbereik.

In 44 aanvragen wordt duidelijk aangegeven welk subsidiebedrag wordt gevraagd van de provincie. In 20 van de 46 aanvragen zijn er kosten toegeschreven aan specifieke activiteiten. Bij de musea is dit vrijwel nooit het geval, mede doordat de begrotingen meestal een andere opzet kennen dan de in de bijlage gemaakte indeling in 4 kerntaken⁹³, waarbij wordt aangegeven welk deel van de subsidie aan wat ten goede komt.

Bij de festivals en podiumkunsten worden in ongeveer de helft van de gevallen kosten toebedeeld aan afzonderlijke activiteit(en).

Verlening van de subsidie

In de onderzochte dossiers is altijd een verleningsbeschikking aangetroffen. Vrijwel alle subsidiebedragen bevinden zich tussen 1.500 en 157.300 euro. Het Groninger museum vormt met 995.200 euro een uitzondering en neemt bijna de helft van het totaal aan subsidies aan musea in Groningen voor zijn rekening. In het onderzoek blijkt dat bij 36 aanvragen het verleende bedrag ongeveer gelijk is aan het beschikte bedrag. Het beschikte bedrag is in 3 gevallen meer dan 10% hoger dan het aangevraagde bedrag en in 5 gevallen meer dan 10% lager dan het aangevraagde bedrag. In 4 dossiers is het door het ontbreken van een exact gevraagd bedrag of het ontbreken van een begroting niet mogelijk een vergelijking te maken.

De prestaties waarvoor de subsidie wordt verleend zijn in iedere verleningsbeschikking beschreven in termen van activiteiten. Er worden geen prestatie-eisen in termen van beoogde resultaten opgenomen. Deze werkwijze is in lijn met de provinciale subsidieverordening waaruit valt af te leiden dat in iedere verleningsbeschikking de activiteiten waarvoor de subsidie wordt verleend dienen te worden aangegeven. Ten aanzien van het opnemen van resultaten in beschikkingen geeft de provincie aan enigszins op afstand te willen blijven. Tegenvallende resultaten worden met instellingen besproken en kunnen doorwerken bij het voortzetten van de subsidierelatie.

Er wordt op verschillende manieren in de verleningsbeschikkingen aangegeven voor welke activiteiten de subsidie is bedoeld. In een aantal beschikkingen wordt alleen de naam van de activiteit aangegeven⁹⁴. In een aantal gevallen zijn activiteiten beschreven in de zogenaamde

93 De standaardformat voor musea gaat uit van de volgende 4 kerntaken: beheer en behoud van de collectie en cultuurhistorisch erfgoed, het organiseren van tentoonstellingen, taken op het gebied van kennisoverdracht en publieksbereik en commerciële activiteiten. Deze laatste kerntaak wordt niet gesubsidieerd.

94 Beschikking van 'Liga 68' en het festival 'Peter de Grote'.

bijlage B, waarin budgetafspraken zijn opgenomen⁹⁵. Vaak zijn de budgetafspraken na aanvang of na afloop van 2006 tot stand gekomen. In 9 van de 48 verleningsbeschikkingen is voor de beschrijving van de activiteiten verwezen naar andere stukken dan de beschikking zelf. In 4 van deze gevallen wordt verwezen naar de tekst van de cultuurnota 2005-2008. Zo wordt in de beschikking van het Prinses Christina concours aangegeven dat de instelling de subsidie krijgt “voor de uitvoering van de taken zoals die in de cultuurnota 2005-2008 zijn omschreven” en moeten de activiteiten van Stichting Prime “bijdragen aan de beleidsdoelstellingen onder programma 3 van de cultuurnota 2005-2008”.

In 28 van de 48 verleningsbeschikkingen zijn resultaten beschreven waartoe de activiteiten zouden moeten leiden (niet gebaseerd op prestatie-eisen). De beschrijving loopt uiteen van algemene en abstracte opmerkingen tot een vrij uitgebreide en concrete beschrijving van hetgeen de activiteit moet teweegbrengen. Veelal worden resultaten omschreven in termen van publieksbereik, zoals doelgroepen en aantal bezoekers.

Ook worden er beoogde resultaten beschreven in de budgetafspraken in bijlage B bij de beschikking. Deze resultaten zijn vaak concreet omschreven en deels ook gekwantificeerd. Voor musea is vrijwel altijd een bijlage B bij de beschikking gevoegd. Hierin worden naast het aantal bezoekers ook andere verwachte resultaten aangegeven, zoals binding met de regio uitgedrukt in een aantal vrijwilligers. Bij festivals en podiumkunsten is niet altijd een bijlage B bij de beschikking gevoegd.

Aanvraag tot vaststelling

Een aanvraag tot vaststelling bestaat doorgaans uit een inhoudelijke en een financiële verantwoording, bijvoorbeeld in de vorm van een jaarverslag en jaarrekening. In 43 van de 48 onderzochte dossiers zijn deze beide documenten ingediend⁹⁶. In alle inhoudelijke verslagen zijn de uitgevoerde activiteiten beschreven. In 40 van de 44 inhoudelijke verslagen zijn er resultaten opgenomen. De mate van concreetheid verschilt: van een korte opsomming van het aantal bezoekers dat bij een activiteit is geweest tot een gedetailleerde omschrijving van hetgeen de activiteit bij de bezoeker heeft teweeg gebracht⁹⁷. In een aantal gevallen worden (vaak positieve) recensies bijgevoegd.

95 Zie ook het rapport Noordelijke Cultuursubsidies van de Noordelijke Rekenkamer van 15 november 2007, waarin enkele opmerkingen over deze budgetafspraken zijn gemaakt (p. 28 e.v.).

96 In 3 gevallen ontbreken beide documenten; voor twee daarvan geldt dat de projecten (Kleintje Dierenpad en Urban Vibes) nog niet waren afgerond. In één geval is alleen een financieel verslag in het dossier aangetroffen en in een ander geval alleen een inhoudelijk verslag.

97 Het Jonge Harten festival geeft aan dat het aantal bezoekers gestegen was tot 8100 en de waardering van het publiek hoog was: 90% van de bezoekers vond de voorstellingen goed tot zeer goed. Andere resultaten waren samenwerking tussen amateurs en professionals en een podium voor jonge kunstenaars.

In 17 van de 43 financiële verslagen zijn er kosten toegeschreven aan specifieke activiteiten. In het geval van de musea is in geen enkel geval uit de financiële verantwoording op te maken wat de kosten zijn geweest van de afzonderlijke activiteiten. In 39 van de 43 dossiers met een financieel verslag zijn er naast de provincie ook andere publieke participanten (rijk, gemeente of een andere provincie)⁹⁸. Uit een vergelijking blijkt dat de begrote kosten en werkelijke kosten in 24 dossiers min of meer overeenkomen (tussen de -10% en +10% verschil). In 10 dossiers zijn de werkelijke kosten lager en in 6 dossiers zijn de werkelijke kosten hoger dan de begrote bedragen. In 7 gevallen is deze vergelijking niet te maken omdat de begrote kosten of de werkelijke kosten niet kunnen worden vastgesteld.

Vaststelling van de subsidie

In 43 van de 48 onderzochte dossiers is een vaststellingsbeschikking afgegeven⁹⁹. In 23 van de 41¹⁰⁰ vaststellingsbeschikkingen is beschreven voor welke activiteiten de subsidie bedoeld is. In geen van de vaststellingsbeschikkingen zijn resultaten opgenomen. De provincie verwijst in de beschikking naar de eerder door de instelling aangeleverde stukken. Doorgaans vindt dit plaats door het volgende op te merken: "De door u toegezonden jaarrekening over 2006 stelt ons, in samenhang met het door u verstrekte inhoudelijke verslag, in staat de provinciale bijdrage voor dat jaar af te wikkelen".

Analyse

In 41 van de 48 dossiers wordt geconstateerd dat de activiteiten waarvoor de subsidie is verleend ook daadwerkelijk zijn uitgevoerd. In de gevallen waarbij voldoende informatie voorhanden is over de uitgevoerde activiteiten, kan uit het dossier worden afgeleid dat is gedaan wat was afgesproken in de verleningsbeschikking. In zeven gevallen ontbreekt de informatie om dit vast te kunnen stellen¹⁰¹.

In 28 van de 45 verleningsbeschikkingen zijn resultaten beschreven en in 18 gevallen kan uit de dossiers worden afgeleid dat deze resultaten zijn bereikt. In 3 gevallen zijn de resultaten deels gerealiseerd, het betreft musea die niet het verwachte aantal bezoekers hebben

98 Zie voor meer informatie over de subsidiebedragen de tabellen in bijlage 1.

99 De beschikking ontbreekt in de dossiers van Fraelemaborg – terwijl een verantwoording is ingediend, Stichting Prime, Ivak/Kleintje Dierenpad (project nog niet afgerond), Urban Vibes (idem) en NNO. De beschikking van Paradox ontbreekt omdat deze instelling eind 2006 is opgeheven en de liquididatie van de instelling nog niet is afgerond.

100 In het geval van 'Op Roakeldais' en 'Museumhuis Groningen' geldt dat er wel een vaststellingsbeschikking is afgegeven, maar dat de eindverantwoording onvolledig is. Hierdoor is niet na te gaan welke activiteiten/resultaten zijn bereikt.

101 Ivak/Kleintje Dierenpad en Urban Vibes zijn nog niet afgerond, bij NNO en Op Roakeldais ontbreekt een inhoudelijk eindverslag, bij Theater te water is het eindverslag niet toereikend om dit vast te stellen en bij Grover Pop valt uit de beschikking niet op te maken welke activiteit wordt gesubsidieerd. Paradox heeft in verband met opheffing van de instelling (nog) geen eindverslag aangeleverd.

gerealiseerd¹⁰². In zeven gevallen ontbreekt de informatie om dit vast te kunnen stellen¹⁰³. In twee dossiers is er een klein verschil tussen het verleende subsidiebedrag en het vastgestelde bedrag (Theater te water en Cultshot in Haren). In het geval van Cultshot Haren is de reden van de lagere vaststelling het lager dan begroot uitvallen van de kosten van het festival. Bij Theater te Water is de reden voor de iets lagere vaststelling niet bekend.

102 In de verleningsbeschikking van het Groninger museum stond aangegeven dat verwacht werd dat er in 2006 185.000 bezoekers zouden komen. Er kwamen in 2006 140.435 bezoekers. In de verleningsbeschikking van Museum het HoogeLand stond aangegeven dat verwacht werd dat er in 2006 15.000-20.000 bezoekers zouden komen. Er kwamen in 2006 12.898 bezoekers. In de verleningsbeschikking van het Veenkoloniaal Museum stond aangegeven dat er in 2006 20.000 bezoekers verwacht werden. Er kwamen in 2006 18.271 bezoekers.

103 Het betreft Ivak/Kleintje Dierenpad, Urban Vibes, NNO, Op Roakeldais, Theater te water, Grover Pop en Paradox.

Tabel 3.1 Musea: instellingen en subsidies

Instelling (activiteit)	Verleend subsidiebedrag	Vastgesteld subsidiebedrag	Relatieve afwijking ¹⁰⁴
Museum het Hoogeland	84.300	84.300	0%
Menkemaborg	155.800	155.800	0%
Klooster Ter Apel	89.800	89.800	0%
Borg Verhildersum	150.800	150.800	0%
Borg Nienoord (Rijtuigenmuseum)	119.600	119.600	0%
Groninger museum	995.200	995.200	0%
Folkingestraat Synagoge	25.100	25.100	0%
Museum Stad Appingedam	57.000	57.000	0%
Fraeylemaborg	104.200	104.200	0%
Fraeylemaborg (incidentele subsidie voor tentoonstelling 'Staal' op Fraeylemaborg)	30.000	Geen vaststellingsbeschikking ¹⁰⁵	Geen vaststellingsbeschikking
Noordelijk Scheepvaartmuseum	55.100	55.100	0%
Grafisch museum	15.200	15.200	0%
Veenkoloniaal museum	107.400	107.400	0%
Museumhuis Groningen (zonder het masterplan waddenland)	157.300	157.300	0%

104 Het betreft het verschil tussen het bedrag bij vaststelling en verlening van de subsidie, uitgedrukt als percentage van het verleend bedrag.

105 Deze activiteit zal worden afgerekend op basis van de jaarrekening.

Tabel 3.2 Podiumkunsten: instellingen en subsidies

Instelling	Verleend subsidiebedrag	Vastgesteld subsidiebedrag	Relatieve afwijking
VVV Leek (Familiefietstheatertocht)	10.000	10.000	0%
Liga 68	50.600	50.600	0%
Grover Pop	32.900	32.900	0%
De Noorderlingen	89.800	89.800	0%
Galili Dance (Project Jonge Dansers)	20.000	20.000	0%
Stichting Doe maar, Dicht maar (jaarlijkse dichtwedstrijd)	2.300	2.300	0%
De Steeg	50.600	50.600	0%
Stichting dorpsbelangen Usquert (Mooi Usquert)	12.000	12.000	0%
Stichting Prime	10.000	10.000	0%
IVAK (Kleintje Dierenpad)	50.000	Project nog niet afgerond	Project nog niet afgerond
Jongerenwerk Barkema & De Haan (Urban Vibes II)	70.000	Activiteiten eind 2007 afgerond, geen eindafrekening	Activiteiten eind 2007 afgerond, nog geen eindafrekening
Theater De Citadel (jeugdactiviteiten)	83.100	83.100	0%
Tryater	32.000	32.000	0%
Noord Nederlands Orkest	34.000	Geen vaststellingsbeschikking en eindafrekening ¹⁰⁶	Geen vaststellingsbeschikking en eindafrekening
Noord Nederlands Orkest (incidentele subsidie Pieter Roelf concerten)	10.000	10.000	0%
Paradox ¹⁰⁷	66.000	Geen vaststellingsbeschikking en eindafrekening	Geen vaststellingsbeschikking en eindafrekening
Theater te Water	35.400	35.400	0%
Theater te Water (incidentele subsidie voorstelling 'Wie speelt Theater te Water')	13.750	13.310	-3%

106 De provincie heeft tijdens het ambtelijk hoor en wederhoor aangegeven in het bezit te zijn van de vaststellingsbeschikking; er is afgerekend in de eerste helft van 2008. De Noordelijke Rekenkamer heeft echter de vaststellingsbeschikking niet ontvangen, ondanks herhaaldelijk verzoek.

107 Paradox is eind 2006 opgeheven. In juli 2007 heeft de provincie de instelling gevraagd om stukken aan te leveren die de provincie in staat stellen de subsidie definitief vast te stellen. De liquidatie van de instelling is thans nog niet afgerond. In de productenrekening 2006 van de provincie Groningen staat op pagina 324 vermeld dat er in 2006 een bedrag van € 66.600,- aan Paradox is uitgekeerd en dat de subsidierelatie met Paradox per 31 december 2006 is stopgezet.

Tabel 3.3 Festivals: instellingen en subsidies

Instelling	Verleend subsidiebedrag	Vastgesteld subsidiebedrag	Relatieve afwijking
Stichting Jonge Harten (Jonge Harten festival 2006)	15.200	15.200	0%
Stichting Op Roakeldais (Internationaal Folklore Dansfestival Op Roakeldais)	12.300	12.300	0%
Stichting New Attraction (jongerencultuurfestival New Attraction)	30.000	30.000	0%
Stichting Jungle Warriors	20.000	20.000	0%
Stichting Jungle Warriors (Ruigelandfestival)	20.000	20.000	0%
Stichting de Kunstbende (Kunstbende Groningen 2006)	3.500	3.500	0%
Stichting Noorderslag (Festival Noorderslag 2006)	68.300	68.300	0%
Stichting Noorderslag (incidentele subsidie opening festival)	5.280	5.280	0%
Gemeente Haren (Jongerenfestival Cultshot)	11.900	11.014	-7%
Stichting Haydn Muziekfestival (Haydn Muziekfestival)	2.300	2.300	0%
Stichting Fotografie Noorderlicht (Fotomanifestatie Noorderlicht)	55.700	55.700	0%
Stichting Peter de Grote Festival (Peter de Grote Festival)	25.000	25.000	0%
Stichting Prinses Christina concours (Prinses Christina concours)	5.700	5.700	0%
Stichting Noorderzon festival (Festival Noorderzon 2006)	55.700	55.700	0%
Stichting Noorderzon festival (incidentele subsidie ommelandertour)	1.500	Niet uit vaststellingsbeschikking op te maken	Vastgesteld subsidiebedrag onduidelijk
Grand Theatre (Grenzeloos en Les Trois Jours)	17.500	17.500	0%

4.1 onderzoeksanpak en normenkader

Het onderzoek is afgebakend tot de deelgebieden musea, podiumkunsten en festivals omdat de provincie op deze terreinen beleidsvrijheid heeft en er sprake is van een financieel belang¹⁰⁸. Bij de overige deelgebieden gaat het veelal om taken die voortvloeien uit wet- en regelgeving¹⁰⁹ of die gezamenlijk met het Rijk en gemeenten worden uitgevoerd. Het onderzoek heeft betrekking op het jaar 2006 en is gesplitst in een algemeen deel en een verdiepend deel.

Het algemene dossieronderzoek was gericht op de wijze van subsidie verstrekken aan een groot deel van de culturele instellingen¹¹⁰. Voor dit deel zijn 48 dossiers onderzocht die betrekking hebben op meerjarige subsidies aan instellingen die door de provincie zijn aangeduid als museum, podiumkunstinstantie of festivalorganisator. Ook is een aantal incidentele subsidies¹¹¹, toegekend aan instellingen die meerjarig worden gesubsidieerd, meegenomen. De provinciale dossiers 2006 met daarin de aanvraag tot subsidie, de verleningsbeschikking, het eindverslag, de vaststellingsbeschikking en onderliggende documenten zijn bestudeerd. De gegevens uit dit deelonderzoek zijn geaggregeerd in bijlage 3 opgenomen.

In het verdiepingsonderzoek zijn minimaal drie geselecteerde instellingen per deelgebied onderzocht op de mate waarin de culturele activiteiten bijdragen aan het realiseren van provinciale doelstellingen. Bij de selectie is rekening gehouden met een spreiding naar de hoogte van de subsidie (klein-middel-groot) en met provincieoverstijgende subsidies. Bovendien zijn alleen activiteiten geselecteerd die betrekking hebben op de hoofdtaak van de culturele instellingen. In dit deelonderzoek is tevens nagegaan in welke mate opbrengsten zich hebben voorgedaan. De culturele activiteiten (bijvoorbeeld een theatervoorstelling) kunnen leiden tot resultaten (bijvoorbeeld 500 bezoekers bij deze theatervoorstelling) en/of tot opbrengsten (resultaat en maatschappelijk effect gezamenlijk). De informatie is verkregen uit interviews en aanvullende documenten die hierna zijn opgesomd; de uitkomsten van dit onderzoek zijn geaggregeerd en weergegeven in bijlage 2.

Normen en begrippen

In de Algemene wet bestuursrecht (Awb) en in provinciale subsidieverordening (ASV) zijn regels opgenomen, die betrekking

108 Het financieel belang voor deze drie deelgebieden is 7,7 miljoen euro.

109 Bijvoorbeeld de Mediawet 1987, Monumentenwet 1998, Archiefwet 1995.

110 In bijlage 1 zijn de instellingen opgenomen die in het algemeen deel en het verdiepend deel zijn onderzocht.

111 Er zijn maximaal 5 incidentele subsidies per deelgebied geselecteerd; instellingen die een incidentele subsidie boven de 10.000 euro hebben ontvangen zijn meegenomen in het onderzoek.

hebben op de voorwaarden waaronder de subsidie wordt verstrekt en op verplichtingen voor de provincie en aanvrager van de subsidie (instelling). Incidentele en meerjarige subsidies, termijnen en onderbouwing van de aanvraag tot verlening en tot vaststelling van subsidie worden hierin ook geregeld. In dit onderzoek is onder andere beoordeeld of provincie en instellingen aan verplichtingen uit Awb en ASV hebben voldaan, zoals:

- verlening van de subsidie

De aanvraag tot verlening van de subsidie is onderbouwd met een activiteitenplan en begroting (4:61 – 4:63 Awb) en is aangevraagd voor de afloop van de activiteit of het tijdvak waarop de subsidie betrekking heeft (4:29 Awb). De beschikking tot verlening van de subsidie bevat een omschrijving van de activiteiten en de periode waarvoor de subsidie wordt verleend (4:30 – 4:32 Awb). De provincie kan de instelling bepaalde (informatie) verplichtingen opleggen voor zover deze voor de vaststelling van de subsidie van belang zijn (4:37Awb). De subsidie wordt voor een boekjaar of voor een bepaald aantal boekjaren verleend (4: 67 Awb).

- vaststelling van de subsidie

Na afloop van de activiteit of de periode waarvoor de subsidie is verleend dient de instelling een aanvraag tot vaststelling van de subsidie in (4:44 Awb). De instelling legt verantwoording af over de aan de activiteiten verbonden uitgaven en inkomsten en toont aan dat de activiteiten waarvoor subsidie is verleend overeenkomstig de voorwaarden hebben plaatsgevonden. De instelling moet een financieel verslag en een activiteitenverslag aanleveren (4:75 Awb), waarin informatie over de aard en omvang van de activiteiten is opgenomen, een vergelijking tussen beoogde en gerealiseerde doelstellingen en toelichting op de verschillen (4:80 Awb). De beschikking waarin de subsidie definitief wordt vastgesteld (per boekjaar, 4:73 Awb) geeft aanspraak op betaling van het vastgestelde subsidiebedrag. De subsidie kan lager worden vastgesteld, bijvoorbeeld als de activiteiten niet (geheel) hebben plaatsgevonden of de instelling niet heeft voldaan aan (informatie) verplichtingen.

4.2 literatuurlijst en interviews

In het onderzoek zijn in aanvulling op de provinciale dossiers de volgende documenten en informatiebronnen bestudeerd:

Algemeen

- De kunst van investeren in cultuur SEO economisch onderzoek. G. Marlet, J. Poort, F. Laverman, 2007
- Atlas voor gemeenten 2007, Stichting Atlas voor gemeenten, 2007
- Het nieuwe Fries Museum en haar bezoekersaantallen, LAgrou, 2004
- CBS. Informatie uit de statische databanken
- State of the art, IPO, 2007
- Grenzen overschrijden, cultuurvisie Noord-Nederland 2009-2012, 2007

- Noordelijke cultuursubsidies, Noordelijke Rekenkamer, 2007
- Stroomversnelling 2005-2008, provinciale cultuurnota
- Programmarekening 2006
- Productenrekening 2006

Stichting Noorderzon

- Beleidsplan Gemeente 2009-2012 digitaal
- Beleidsplan Rijk (NFPK+) 2009-2012 digitaal
- Nagezonden prestatieoverzicht Gemeente 2009-2012
- Begroting (norm) 2009 Rijk, met realisatie 2006 – vertrouwelijk (in beide bijbehorende begrotingen is de provincie ook meegenomen)
- Onderzoek Movisie 2007 naar vrijwilligers, filter Noorderzon (afronding medio 2008)
- De projectopzet van Movisie voor het onderzoek
- Masterthesis innovatie Wendie van der Schuur, stagiaire 2006 (beroep bezoekers)
- Het CME (Centraal Meldpunt Evenementen Gemeente) respons klachtenlijn/bezwaren

Stichting Noorderslag

- Onderzoeksrapporten 2006
- European Talent Exchange Program resultaten 2006
- Activiteitenplan 2009-2012
- Seminarregistraties 2006

Groninger museum

- Groninger museum publieksonderzoek, Grondmij/Vandertuuk Nederland bv, 2007

Museum Stad Appingedam

- Kopieën uit het gastenboek

Stichting museum Menkemaborg

- Opmerkingen uit de bezoekersenquête 2007

Theater De Citadel

- DVD Puur Natuur
- Overzicht met speelbeurten
- Informatie over acteurs station Noord
- Kwalitatieve reacties van scholen die de voorstelling Puur Natuur hebben bezocht
- Beleidsplan Theater de Citadel 2009-2012

Interviews zijn gehouden met:

- Groninger Museum (Interim directeur en controller)
- Stichting Fotomanifestatie Noorderlicht (Directeur)
- Stichting museum Menkemaborg (Directeur/Conservator)
- Museum Stad Appingedam (Directeur)
- VVV Leek (Organisator festival)
- Stichting Noorderslag (Producer)
- Stichting Noorderzon (Algemeen directeur)
- Stichting Jungle Warriors (Zakelijk en artistiek leider)

- Jongerenfestival Cultshot (Organisator festival)
- Theater De Citadel (Zakelijk leider)
- Stichting Tryater (Zakelijk leider en controller)
- Marketing Groningen (Adjunct-directeur)
- Kunstraad Groningen (Medewerker)

lauwers 14 | 9405 BL Assen | 0592 -304 790
www.noordelijkerekenkamer.nl

drukker: Horstman Drukkerij, Assen
vormgeving: Hoge Bomen, Rotterdam